

**Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra politologie**

**PROMĚNY ČÍNSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ PO
ROCE 1949**

Bakalářská práce

Autor:	Radek Staněk
Studijní program:	B6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie
Forma studia:	prezenční
Vedoucí práce:	Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Hradec Králové 13. 4. 2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Radek Staněk

Studium: F13465

Studijní program: B6701 Politologie

Studijní obor: Politologie

Název bakalářské práce: **Proměny čínsko-sovětských vztahů po roce 1949**

Název bakalářské práce AJ: Changes of the Sino-Soviet relations since 1949

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se bude zabývat vývojem vztahů mezi Čínou a Sovětským svazem a to konkrétně od ustavení Čínské lidové republiky v roce 1949. Cílem práce bude analyzovat proměny vzájemných vztahů a politik, které vedly až k čínsko-sovětské roztržce a konci této silné komunistické aliance. Ještě významnější se tato událost jeví v kontextu studené války, kdy socialistický blok vedený Sovětským svazem utřil těžkou ránu. První část se bude zabývat samotnou rolí SSSR v čínské občanské válce mezi komunisty a nacionalisty. Následovat bude analýza dalšího vývoje vztahů až do 60. let. Velká pozornost bude v práci věnována ideologickému hledisku jako jedné z možných příčin čínsko-sovětské roztržky. V práci bude použita komparativní metoda s jejíž pomocí budou analyzována specifika sovětské a čínské politiky. Dále bude využit empiricko-analytický přístup.

Bakešová, Ivana. 2001. Čína ve XX. století, díl 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
Bakešová, Ivana. 2001. Čína ve XX. století, díl 2. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
Fairbank, John. 1998. Dějiny Číny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Joseph, William A. 2010. Politics in China. An Introduction. Oxford: OUP Press. Lüthi, Lorenz. 2008. The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World. NJ: Princeton University Press. Sutter, Robert. 2013. Foreign Relations of the PRC: The Legacies and Constraints of China's International Politics since 1949. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers. Westad, Odd Arne, Leffler, Melvin (eds.). 2010. Cambridge History of the Cold War. Cambridge: CUP.

Garantující pracoviště: **Katedra politologie,
Filozofická fakulta**

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Myšička, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 17.9.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 13. 4. 2016

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Stanislavu Myšičkovi, PhD. za vedení a cenné rady při psaní této práce.

Anotace

STANĚK, RADEK. *Proměny čínsko-sovětských vztahů po roce 1949*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2016, 48 pp. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se bude zabývat vývojem vztahů mezi Čínou a Sovětským svazem a to konkrétně od ustavení Čínské lidové republiky v roce 1949. Cílem práce bude analyzovat proměny vzájemných vztahů a politik, které vedly až k Čínsko-sovětské roztržce a konci této silné komunistické aliance. Ještě významnější se tato událost jeví v kontextu studené války, kdy socialistický blok vedený Sovětským svazem utřžil těžkou ránu.

První část se bude zabývat samotnou rolí SSSR v čínské občanské válce mezi komunisty a nacionalisty. Následovat bude analýza dalšího vývoje vztahů až do 60. let. Velká pozornost bude v práci věnována ideologickému hledisku jako jedné z možných příčin čínsko-sovětské roztržky.

V práci bude použita komparativní metoda s jejíž pomocí budou analyzována specifika sovětské a čínské politiky. Dále bude využit empiricko-analytický přístup.

Klíčová slova: čínsko-sovětská roztržka, čínsko-sovětské vztahy, Mao Ce-tung, Nikita Chruščov, realismus

Abstract

STANĚK, RADEK. *Changes of the Sino-Soviet Relations since 1949*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2016, 48 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis will follow up development of the Sino-Soviet relations since establishment of People's Republic of China in 1949. The aim of this thesis is analysis of the mutual relations and politics, which led to the Sino-Soviet split and break-up of strong communist alliance. In the context of the Cold War, the whole affair seems to be even more important, when Socialist block led by Soviet Union got a huge shock.

The first part will be about the Soviet role in the Chinese civil war between communist and nationalists. Analysis of the Sino-Soviet relations in the 1950s and 1960s will follow. Thesis will pay attention to the ideology, as one of the possible causes of the Sino-Soviet split.

Empirical-analytical approach and comparative method for analysis of the specifics of both Soviet and Chinese policy will be used.

Keywords: Sino-Soviet split, Sino-Soviet relations, Mao Zedong, Nikita Khrushchev, realism

OBSAH

ÚVOD.....	1
1. REALISMUS.....	4
1.1 Počátky realismu.....	4
1.2 Klasický/moderní realismus	5
1.3 Základní premisy realismu.....	8
1.4 Kritika realismu	8
1.5 Neorealismus	9
1.5.1 Kenneth Waltz	9
1.5.2 Kritika Waltzova neorealismu	11
1.5.3 Další směry	12
1.5.4 Ofenzivní a defenzivní neorealismus.....	14
1.5.5 Shrnutí.....	14
2. ČÍNSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY	16
2.1 Vývoj před ustavením Čínské lidové republiky	16
2.2 Raná 50. léta a zlatá éra	17
2.3 Předehra k roztržce	19
2.4 Roztržka.....	21
2.5 Kulturní revoluce, střety na hranicích a další vývoj	26
3. ANALÝZA PŘÍČIN ROZTRŽKY	29
3.1 Vnímání roztržky v čase	29
3.2 Maova politika: ofenzivní, nebo defenzivní realismus?	31
3.3 Komparace čínské a sovětské zahraniční politiky	34
3.4 Zhodnocení	36
ZÁVĚR	39
LITERATURA	44

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce jsou vztahy mezi Čínskou lidovou republikou a Sovětským svazem. Jejím hlavním cílem bude zodpovědět výzkumnou otázku, co vedlo k čínsko-sovětské roztržce na přelomu 50. a 60. let minulého století, navzdory stejné ideologii obou států. Názory politologů, historiků či dalších odborníků se liší. Jako hlavní důvody bývají uváděny rozpory o vedoucí úlohu v komunistickém hnutí, Maova radikalizace v otázce ideologie, prolínání zahraniční politiky s domácí či interpretace celého sporu jako na ryze mocenského střetnutí. Svou roli v této roztržce bezpochyby sehrály i Spojené státy americké jakožto klíčový aktér studené války.

Přestože tématu studené války bylo a stále je věnováno mnoho pozornosti nejen mezi odbornou veřejností, čínsko-sovětská roztržka je tématem především v zahraničí, zatímco v českém prostředí bývá často zkoumána především jako součást výzkumů týkajících se např. studené války či jako úsek při studiu dějin obou zainteresovaných velmocí. Přesto byl tento spor významnou událostí uvnitř komunistického tábora, která sehrála velmi důležitou roli při probíhající studené válce. Náhled na celou problematiku si pochopitelně prošel svým vývojem, a proto se také v průběhu času mění. Po konci studené války vydávají archivy nové, dosud nepoznané dokumenty a nové poznatky, které mění dosavadní pohled odborníků na historii vzájemných vztahů. Zatímco ještě v průběhu studené války převažovaly názory, které považovaly za jednu z hlavních příčin čínsko-sovětské roztržky konflikt národních zájmů, pozdější studie od nacionálního apelu upouštějí (Lüthi 2008: 3-5). Do popředí se tak dostávají např. rozpory ohledně marxismu-leninismu a s tím související otázka údajného sovětského revisionismu.

Kvůli kontextu, který je nezbytný pro pochopení dané problematiky, se tato práce bude věnovat vztahům mezi ČLR a SSSR od roku 1949. Právě 1. října tohoto roku vyhlásil Mao Ce-tung na náměstí Nebeského klidu Čínskou lidovou republiku poté, co se jím vedeným komunistům podařilo převzít kontrolu nad pevninskou Čínou, zatímco Čankajškovi nacionalisté se stáhli na ostrov Tchajwan, kde sestavili vládu Čínské republiky (Bakešová 2003:3). V následujícím roce byla mezi SSSR a ČLR podepsána smlouva o přátelství a hospodářské pomoci (Bakešová 2003: 17), která byla na počátku relativně dobrých vztahů mezi oběma státy, pro které znamenaly zásadní změny především roky 1956-1964, na které bude v této práci soustředěna největší pozornost. Právě v těchto letech stál v

čele Sovětského svazu Nikita Sergejevič Chruščov, jehož tajná řeč z roku 1956 znamenala zásadní změnu pro vzájemné vztahy. Výše uvedené období se však nevyznačuje jen Chruščovovou vládou, nýbrž i dalšími klíčovými událostmi, které formovaly vztahy a události let příštích, např. Velký skok či odvolání sovětských technických poradců (Fairbank 1997: 620).

V této práci bude využit empiricko-analytický přístup. V rámci teoretického zakotvení bude text pracovat s neorealisticou teorií. Autor bude analyzovat, zda právě neorealisticý rámec dokáže vysvětlit příčiny vypuknutí i následného průběhu čínsko-sovětské roztržky. Jelikož se objevují rozpory, zda neorealismus chápat jako svébytnou teorii či jako určitou modifikaci klasického realismu (Kolman 2005: 64), bude v teoretické části představena i realistická teorie.

Tématem čínsko-sovětských vztahů se z českých autorů ve své třídílné sérii *Čína ve XX. století* zabývá sinoložka Ivana Bakešová. Jak je zřejmé z názvu knih, jejich záběr je mnohem širší. Ze zahraničních autorů se roztržce věnuje podobným obširným způsobem John K. Fairbank ve svých *Dějínách Číny*. Stejný autor se ve spolupráci s Roderickem MacFarquaharem podílel jako editor na rozsáhlé publikaci *The Cambridge History of China: Volume 15*, které se velice podrobně zaměřuje na vývoj této země mezi lety 1966 až 1982. Chen Jian se ve své knize *Mao's China and the Cold War* věnuje sovětsko-čínským vztahům celou kapitolu, která pokrývá období od vyhlášení ČLR až do roku 1963. Vzhled do čínské zahraniční politiky poskytne Sutterova kniha *Foreign Relation of the PRC: The Legacies and Constraints of China's International Politics since 1949*. Zásadní prací pro tuto problematiku je dílo Lorenze Lüthiho *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. Autor zde klade důraz především na ideologické hledisko, které je podle něho klíčem k pochopení vzájemných sporů. Ve své rozsáhlé práci Lüthi zkoumá historické pozadí daného tématu od 20. let, aby podal velice podrobnou analýzu vzájemných vztahů především v 50. a 60. letech, která jsou klíčová i pro tuto bakalářskou práci. Čínsko-sovětskou roztržkou se zabývá i Sergey Radchenko, který však oproti Lüthimu takovým způsobem neakcentuje roli ideologie. Jeho text *The Sino-Soviet split* z *The Cambridge History of the Cold War Vol. II Crises and Détente*, stejně jako další relevantní kapitoly poskytnou náhled v perspektivě studené války.

Klíčovou osobností neorealismu a zároveň jeho zakladatelem je Kenneth Waltz, kterému toto označení přinesla jeho zásadní práce *Theory of International Politics* z roku 1979. Waltz přebírá některé premisy klasického realismu a zároveň přináší nové. Do popředí se tak dostává struktura mezinárodního systému. Z českého prostředí budou použity především klasické tituly jako *Teorie mezinárodních vztahů* od Petra Druláka. Kniha podává základní přehled o mezinárodních vztazích. V úvodu je představena jejich historie a vývoj. V další části jsou pak představeny základní přístupy, hlavní představitelé daných směrů a nechybí ani kritika. V části nazvané Základní otázky autor nabízí odpovědi na otázky, jak vlastně zmíněné přístupy reflektují klíčové události na mezinárodním poli např. studenou válku, evropskou integraci či samotnou povahu mezinárodního řádu. V podobném duchu se nese i kniha *Přehled teorií mezinárodních vztahů*, jejímž editorem je Pavel Pšeja. Větší pozornost je zde však věnována teoriím, zatímco jejich přístupu k samotným událostem zde samostatná část věnována není, což však pro tuto práci nepředstavuje větší problém.

Úvodní kapitola této práce bude věnována teoretickému rámci. Představeny budou vybrané teorie mezinárodních vztahů - realismus a neorealismus - jejich historický vývoj, základní teze a hlavní autoři. Tato část poskytne podklad pro analýzu empirických dat.

Druhá kapitola bude mít spíše deskriptivní charakter. Bude zde představen vývoj vzájemných sovětsko-čínských vztahů, klíčové události a zlomy. Opomenut nebude ani vývoj v obou zemích či směřování zahraniční politiky, nejen ve vztahu ke druhému státu. Pozornost zde bude věnována také klíčovým aktérům, především Mao Ce-tungovi.

Třetí, veskrze analytická, kapitola poté bude aplikovat získané teoretické poznatky z oblasti mezinárodních vztahů na události popsané ve druhé kapitole. Analyzovány budou hlavní příčiny sovětsko-čínské roztržky, zároveň se autor bude zabývat otázkou, do jaké míry může neorealistický koncept vysvětlit příčiny a další vývoj daného sporu.

1. REALISMUS

1.1 Počátky realismu

Znaky realistického myšlení můžeme najít už v dávné historii, neboť i tehdejší autoři pracovali s tématy, které se později staly klíčové i pro klasický realismus. Byly jimi úvahy o vztahu mezi státy či o válce. Autoři, kteří v pohledu na daná témata zaujímali podobný názor, položili základy pro klasický realismus. Samotné období, kdy se formují jeho první znaky až do doby, kdy jako moderní teorie vstupuje do mezinárodních vztahů bývá podle přijímaného členění na základě časového vývoje označováno jako historický realismus (Müller 2005:26).

Kořeny realismu sahají až do antické doby, za zakladatele daného přístupu je totiž považován řecký historik Thukydides (cca 460-406 př. n. l.), jehož zásadní dílem jsou *Dějiny peloponéské války*. Samotný Thukydides se této války účastnil, podává tak o ní zasvěcený obraz, zároveň ji hodnotí v kontextu celých mezinárodních vztahů. Pro realistické myšlení je klíčový mélský dialog, tj. rozhovor mezi Aténany a obyvateli ostrova Mélos, kteří se snaží uchovat nezávislost na Athénách. Naopak Aténané se je pomocí realistických argumentů snaží donutit ke kapitulaci. Svými slovy odkazují na význam síly a moci, kterou v přirozeném zákonu uplatňují ovládající nad ovládanými, jež se musí podrobit silnějším¹ (Donnelly 2008: 153).

Další klíčovou osobností historického realismu je italský filozof Niccolo Machiavelli (1469-1527) se svým spisem *Vladař*. Ten byl původně věnován Lorenzu Medicejskému v době, kdy byla Itálie rozdělena na nezávislé městské státy. Zmíněný vládce Florencie se pokoušel vytvořit systém rovnováhy moci mezi jednotlivými státy a s tím spojený systém bezpečnosti. Zřejmě z těchto důvodů v něm Machiavelli viděl státníka schopného vybudovat velkou vlast, hodnou jeho představě (Hajný 1997: 8). Vladař je ve své podstatě návod, jak by měl vládce získat a udržet svou moc a jak spravovat stát, pro který je nejdůležitější samotné přežití. K tomu je třeba i kroků, které jsou v rozporu s morálkou. Důležité jsou totiž výsledky, nikoliv prostředky. Spíše než milovaný by měl být vladař obávaný. Neduhy lidské povahy jako nestálost, nevděčnost či sledování vlastních zájmů je třeba překonat silou (Drulák 2003: 38).

---

¹ "Soudíme totiž, že podle přirozeného zákona vždy poroučí ten, kdo je silnější: že to platí o bozích, tomu věříme, že to platí o lidech, to je jasné. Víme, že i vy byste si počínali stejně, kdybyste se dostali k stejné moci jako my, a že by si tak počínali i jiní." (Thukydides 1977:352).

Machiavelliho přístup byl kritizován jako cynický, stejně tak jako o několik století později klasický realismus.

Osobností, která symbolizovala realismus v praxi, byl slavný kardinál Richelieu (1585-1642), který v letech 1624 až 1642 zastával post prvního ministra Francie. S ním se objevuje koncept *raison d'etat* (nejvyšší státní zájem), který Richelieu v zájmu své země prosazoval. Kardinálovým počátečním cílem bylo zabránit habsburské nadvládě nad Evropou, avšak odkaz, jenž po sobě zanechal, sváděl v budoucnu některé jeho následníky k prosazování francouzského primátu na starém kontinentu. V reakci na tyto snahy vzniká mocenská rovnováha v ranně novověké Evropě (Kissinger 1997: 56).

Anglický filozof Thomas Hobbes (1588-1679) patří k dalším myslitelům, kteří svým dílem ovlivnili realismus. V jeho případě je pro zkoumané paradigma zásadní kniha *Leviathan*. Také Hobbes je kritický k povaze lidí, kteří mezi sebou stále bojují kvůli vlastním zájmům. Takový je podle autora přirozený stav. Mezi lidmi vládne "neustálý strach a hrozba násilné smrti. A lidský život je osamělý, ubohý, ošklivý, krutý a krátký" (Hobbes 1941: 89). Protože lidská povaha se nedá změnit, je třeba vytvořit autoritu, která zajistí dodržování určitých pravidel. Danou autoritou má být stát, *Leviathan*. Tato změna z anarchické skupiny na organizovanou je možná jen na úrovni státu. Na té mezinárodní však žádná vyšší autorita není, mezi státy tak vládne anarchie (Müller 2005: 29).

S realismem úzce souvisí i geopolitika, která se ustavuje na konci 19. století. I pro ní je důležitý boj o moc a přežití státních celků. Jednání států je ovlivněno okolím, především geografii. Friedrich Ratzel přichází s představou státu jako živým organismem, který potřebuje prostor. Na jeho teze navazuje v meziválečném období Karl Haushofer, jehož geopolitika částečně ospravedlňovala nacistickou expanzi (Drulák 2003: 65).

1.2 Klasický/moderní realismus

Mezinárodní vztahy se jako samostatný obor prosazují po 1. světové válce. První katedra Mezinárodních vztahů vznikla ve Velké Británii na University of Wales v Aberystwythu roku 1919. V té době dominuje reflexi mezinárodních vztahů idealismus. Ten kladl důraz na mezinárodní právo a mezinárodní organizace, především nově vznikající Společnost národů. Tento přístup se však později ukazuje jako nefunkční a odtržený od reality (Drulák 2003: 47-48). V roce

1939 přichází s kritikou liberálního přístupu anglický historik Edward H. Carr ve své knize *The Twenty Years Crisis: 1919-1939*. Idealisty označuje za utopisty, kteří ve svých ideových konstrukcích mezinárodního řádu opomíjejí faktor moci, který naopak Carr staví na první místo (Carr 1939: 301). Tak byly položeny základy k tzv. první velké debatě².

Právě Carr zavádí do MV pojem realismu, který staví do kontrastu k utopismu. Ten podle něho voluntaristický, naopak realismus je deterministický, tj. směr vývoje je předurčený a člověk ho nemůže změnit. Dalším protikladem je rovina teorie - praxe, se kterou souvisí tvrzení, že utopismus je blízký intelektuálům, pracujícím s obecnými principy, zatímco realismus je bližší diplomatům, kteří postupují empiricky. Utopistická teorie je radikální, zatímco realismus je konzervativní. Zásadním rozdílem je pak utopisty přijímaná univerzalita etických pravidel, s čímž realisté nesouhlasí. Etické hodnoty je třeba interpretovat dle reálné politické situace (Carr 1939: 28). Carr přes všechnu kritiku však uznává vnitřní problémy obou přístupů, proto by se měly vzájemně doplňovat. Carrova práce je postavena především na kritice utopismu, sama o sobě však nenabízí žádnou alternativu (Guzzini 2004: 37). Přesto je Carr zásadní osobností klasického realismu, neboť ve svém díle položil základy přístupu, který měl na dlouhou dobu ovládnout reflexi mezinárodních vztahů.

Za nejvýznamnějšího představitele realismu je považován Američan německého původu Hans Morgenthau. Pro jeho práci *Politics Among Nations* se vžila označení jako bible nebo učebnice realismu. Kniha poprvé vychází v roce 1948. Morgenthau se podobně jako jeho předchůdce vymezuje proti idealismu, který věří ve vytvoření racionálního a morálního politického řádu skrze zrušení historických pořádků. Takový názor je dle realistů utopický a nebezpečný, nedokonalé sociální instituce korespondují s lidsky nedokonalou přirozeností (Barša 2008: 66-67).

Pro svou teorii Morgenthau formuluje šest zásad politického realismu (Morgenthau 1993: 4-16):

1. "Politika, stejně jako společnost, je řízena objektivními zákony, které jsou zakořeněny v lidské přirozenosti" (Morgenthau 1993:4).

---

² První velká debata proběhla ve 30. a 40. letech minulého století mezi realismem a idealismem. Byla iniciována realistickou kritikou. Hlavními tématy byly otázky míru, války či samotné povahy mezinárodního systému. Z první debaty vychází vítězně realismus (Pšeja 2005: 18).

2. "Koncept zájmu definovaného jako moc" (Morgenthau 1993: 5). Svě mocenské zájmy státy vyhodnocují racionálně. Také zájem na moci přirozeně patří k lidem. Moc prostupuje všechny sociální vztahy.

3. "Koncept mocenského zájmu je objektivní a univerzální" (Morgenthau 1993: 10). Konkrétní formulace se však liší dle daného kontextu.

4. Univerzální morální principy nemohou být použity při hodnocení chování států bez přihlídnutí ke kontextu. Hlavní zájmem státu je přežití. "Realismus ctí politickou etiku, která čin posuzuje podle důsledků" (Morgenthau 1993: 12).

5. Každý národ má vlastní zájmy. Morální aspirace jednotlivých států nelze ztotožňovat s univerzálními morálními zákony. "Jen realistickým uznáním vlastních zájmů můžeme objektivně zohlednit zájmy ostatních" (Morgenthau 1993: 13).

6. Politická sféra je autonomní a má vlastní pravidla. Musí být analyzována samostatně, aniž by podléhala vlivu jiných sfér. Politický realismus uznává pluralistickou koncepci lidské povahy - člověk morální, člověk ekonomický, zájmem politické vědy je však pouze člověk politický.

Morgenthau se ve svém díle podrobně věnuje konceptu moci. Ta je chápána jako kontrola nad myslí a činy ostatních. Moc se liší od síly, i ta je však důležitým zdrojem moci, především síla vojenská (Morgenthau 1973: 30-32). Důležité je i pojetí národních zájmů, které jsou objektivní. Jejich střet vede k válkám, tento stav však není trvalý díky mocenské rovnováze (Drulák 2003: 58-59).

Mezi další představitele realismu můžeme zahrnout i amerického teologa a filozofa Reinholda Niebuha, který svými myšlenkami ovlivnil výše zmíněné autory, Carr a Morgenthaua. Tvrdí, že člověk je ve své podstatě hříšný, má vůli na moci, která je součástí většiny konfliktů (Niebuhr 1941: 241). Dalším zásadním představitelem realistické tradice, který spojoval teoretické poznatky s praxí, je americký diplomat George Kennan, jenž je známý politikou zdržování, uplatňovanou vůči Sovětskému svazu (Guzzini 2004: 70-71). Také Henry Kissinger se věnoval vrcholné diplomacii, v 70. letech zastával post amerického ministra zahraničí. Právě diplomacii měla podle Kissingera zajišťovat stabilní mezinárodní systém. Ve svých postojích zaujímal klasický realistický přístup, viz.

jeho výrok k národním zájmům - "státník vychází z reality, jeho prvním cílem je přežít" (Kissinger 1977: 46). Podobně jako Kennan neměl zájem o začleňování morálních hodnot do politiky (Müller 2005: 36-38).

1.3 Základní premisy realismu

Přestože je realismus jako jeden z hlavních teoretických přístupů v mezinárodních vztazích, jeho problém tkví v obecnosti a určitých nejednoznačností (Wohlforth 2008: 131). Uvedené znaky tak představují obecné přijímané principy realistického pohledu, přestože se s nimi nemusí nutně ztotožňovat všichni realisté.

Základním aktérem je stát.

Hlavním cílem každého státu je přežití.

Státy jednají jako racionální aktéři.

Důraz je kladen na materiální moc.

Mezinárodní organizace nehrají tak důležitou roli jako stát.

Mezinárodní prostředí je nepřátelské, válka je jeho součástí.

Mezinárodní prostředí je anarchické, nad státy nikdo nevládne.

Příčinou válek je člověk toužící po moci.

Zaměření na realitu, nikoli na utopické představy.

1.4 Kritika realismu

Realistické teze se pochopitelně nevyhnuly kritice, která se odvíjí od výše uvedených bodů. Jedná se např. o nadřazování role státu a ignorování mezinárodních organizací nebo o naivní předpoklad racionality. Realismus dále pomíjí důležitost ekonomie a idejí. Přes tvrzení o objektivní realitě je realismus kritizován jako cynický a pesimistický (Drulák 2003: 70). Dalším problémem pro kritiku představuje realistický pohled, který redukuje vztahy mezi státy na čistě mocenský boj, v němž ztrácí své místo morální zásady. Argument, jež ovlivnil budoucí vývoj realismu, představuje kritiky proklamovaná nevědeckost daného směru, který vychází spíše z filozofických úvah a předpokladů. Právě na zmíněnou kritiku se v 70. letech snaží zareagovat nastupující neorealismus.

1.5 Neorealismus

1.5.1 Kenneth Waltz

Neorealismus vzniká na konci 70. let, kdy navazuje na některé realistické premisy, zároveň se i pod vlivem kritiky behaviorismu³ (scientismu) vědecky modifikuje. Postupem času se totiž ukazuje, že základní realistické teze nedokážou vždy přinést vysvětlení určitým jevům v mezinárodním prostředí. Zakladatelem tohoto nového směru je Američan Kenneth Waltz díky své knize *Theory of International Politics* z roku 1979. Waltz původně vycházel z realistické pozice, což dokazuje jeho dřívější práce, *Man, the State and War*, kterou vydal v roce 1959. Waltz se zde věnuje příčinám válek v minulých staletích, především z pohledu různých teorií. Autor nachází příčiny, které se dají klasifikovat do tří kategorií či obrazů. První příčinou je samotný člověk a jeho přirozenost. Druhou příčinou je stát, přesněji jeho nedemokratické či imperialistické zřízení. První pohled je spojen s pozicí liberálů, druhý s marxismem a Leninovou teorií imperialismu. Konečně třetí příčinou je mezinárodní systém, kdy jeho anarchická struktura vede k válkám (Drulák 2003: 60).

Ve svém druhém zásadním díle, *Theory of International Politics*, se však Waltz proti klasickému realismu kriticky vymezuje. Předmětem jeho kritiky jsou rovněž redukcionistické teorie, které se při své analýze soustředí pouze na jednání států, jež ovlivňuje mezinárodní systém. Do kontrastu k těmto redukcionistickým přístupům staví Waltz systémové teorie, které naopak zdůrazňují samotnou strukturu mezinárodního systému, která ovlivňuje jednání států a nikoliv naopak (Waltz 1979: 18).

Právě díky roli přisuzované struktuře mezinárodního systému bývá někdy Waltzův přístup označován jako strukturální realismus či strukturalismus (Kolman 2005: 65).

Struktura mezinárodního systému má tři zásadní znaky (Waltz 1979: 100-101):

- Princip, kterým je mezinárodní systém řízen.

---

³ Realismus je kritizován především za metodologii MV. Chybí mu vědecká metody a jeho závěry jsou proto spekulativní. Do výzkumu MV by se měly aplikovat metody z přírodních věd. Scientisté dále při výzkumu zdůrazňují roli teorie na úkor historie, s čímž realisté nesouhlasí (Drulák 2003: 48).

- Povaha jednotek v mezinárodním systému.
- Rozložení schopností (capabilities) mezi danými jednotkami.

Hlavním principem, který řídí mezinárodní systém, je anarchie. Ta je v kontrastu proti hierarchické struktuře, která působí v systémech jednotlivých států. Na této úrovni působí suverén, jemuž jsou v konečné podobě jednotky působící v systému podrobeny. Naopak na mezinárodním poli takový suverén absentuje. Z tohoto důvodu zde vládne anarchická struktura. V takových podmínkách se jednotky systému, státy, spoléhají jen samy na sebe a jako takové se musejí postarat o svou bezpečnost. Anarchické mezinárodní prostředí tak je plné nedůvěry a nepřátelství, je třeba svépomoci (Waltz 2008: 49-52).

Povaha jednotek MS, na kterou odkazuje druhý bod, je dle Waltze shodná, neboť systém státy nutí jednat stejným způsobem. Zájmem každého státu je především přežití a zajištění vlastní bezpečnosti, tomu odpovídá shodné jednání aktérů. Jelikož chování států je odvozeno od logiky anarchického systému, aktéři se střeží neuvážených kroků, které by mohly být okamžitě potrestány (Waltz 2008: 52-55).

Třetím zásadním znakem struktury mezinárodních vztahů je rozložení či distribuce schopností. Tento se bod se týká moci či mocenských kapacit. Důležitý je tudíž počet velmocí v systému. Za nejstabilnější považuje Waltz bipolární uspořádání, kdy proti sobě v přehledném systému stojí dvě velmoci, které se nemusejí spoléhat na slabé a nejisté spojence, zároveň je možná snazší dohoda mezi oběma velmocemi (Waltz 2000: 5-6). Tato charakteristika je jako jediná ze všech tří proměnná. Anarchický systém se nemění, z toho důvodu zůstává i povaha jednotek a jejich chování stejné. V mezinárodních vztazích se tak mění pouze rozložení moci, kdy dochází ke změnám mezi bipolárním a multipolárním uspořádáním (Waltz 2008: 55-57).

Pro klasické realisty je klíčový koncept moci. Také Waltz se mu ve své práci věnuje, moc však vidí spíše jako prostředek k přežití a udržení pozic v systému, nikoliv jako hlavní cíl. Teprve po zajištění bezpečnosti se státy mohou věnovat dalším cílům (Waltz 1979: 126).

Jedním z hlavních východisek Waltzovy práce je opuštění prvního obrazu války (first image), tj. lidské zkaženosti jako její hlavní příčiny, což je jeden ze základních realistických předpokladů. Autor se přiklání ke třetímu obrazu (third

image), hlavní příčinou válek je podle něho systémová anarchie (Drulák 2003: 62). S tím souvisí i problém bezpečnostního dilematu, se kterým přišel v 50. letech John Herz. V podmínkách anarchie se každý stát obává o vlastní bezpečnost, neboť si je nejistý zájmy ostatních států. Na nastalou situaci reaguje zbrojením, což zapříčiní zbrojení dalšího státu a tak dále (Herz 1950: 157). Vzniká tak začarovaný kruh, ve kterém každý stát zbrojí. Bezpečnostní dilema tak nemá řešení (Waltz 1979: 186-187).

Zatímco přístup realistů i samotného Waltze v jeho prvním zásadním díle je při obhajobě vlastních tezí spíše filozofický a opírá se o předpoklady, neorealismus na sebe bere odbornou podobu a to skrze definici mezinárodního systému dle neoklasického chápání trhu. Ekonomická teorie propojuje úroveň trhu a jednotlivce. Právě využívání ekonomie k explanaci v mezinárodních vztazích je jedním z hlavních přínosů neorealistickej teorie (Guzzini 2004: 152).

Do Waltzovy práce se promítá i prezentismus, tj. optimismus nad přítomností či její přečehování. Tento aspekt se projevuje při hodnocení současného systému suverénních států jako nejlepšího možného či bipolárního uspořádání jako nejstabilnějšího. Tento pohled na polaritu by však byl hůře obhajitelný na počátku studené války, než v 70. letech, kdy Waltz přichází se svou teorií (Drulák 2003: 64).

1.5.2 Kritika Waltzova neorealismu

Jeden z hlavních a největších kritiků neorealismu, Andrew Linklater, britský akademik zabývající se problematikou mezinárodních vztahů, poukazuje především na fakt, že Waltzova strukturální teorie zanedbává systémovou změnu, jež by mohly způsobit jednotky daného systému. Z Waltzova pohledu prý státy nejsou schopné změnit systém, ve kterém fungují a bojují o přežití (Kolman 2005: 67). Další terčem pro kritiky ze strany liberálů je nezohledňování vzájemné ekonomické závislosti států. Použití síly se po 2. světové válce stává kontraproduktivní, neboť by došlo k narušení stability světového obchodu. Tento fakt tak vyvrací jednu ze základních neorealistickejch tezí (Kolman 2005: 67). Hlavním důkazem, který podle kritiků neorealismu ukazuje na selhání této teorie je konec studené války a s ním spojený konec bipolárního uspořádání. Právě tento stav Waltz ve svém díle vyzdvihuje a považuje ho za nejstabilnější. Neorealismus však nedokázal zachytit změny a tudíž nedokázal předpovědět tuto klíčovou

změnu mezinárodního systému. Neorealistická teorie se tak ukazuje jako statická (Kolman 2005: 68).

1.5.3 Další směry

Vedle Kennetha Waltze je za jednoho z hlavních představitelů neorealismu považován John Mearsheimer, který po konci studené války, konkrétně v roce 1990, přichází s konceptem návratu do budoucnosti. Mearsheimer oproti liberálům hledí na konec tohoto konfliktu a následný vývoj pesimističtěji. Bipolární uspořádání a s ním spojené vyvažování moci poskytovalo stabilitu, naopak nastávající multipolarita přinese válku jako prostředek diplomacie, viz. konflikty na Balkáně či v Perském zálivu (Mearsheimer 1990: 51-52). Mearsheimer se tak staví proti konceptu kolektivní bezpečnosti, která dle něho nemůže spolehlivě fungovat, především kvůli vlastním zájmům zastoupených států, např. nést co nejmenší náklady na určitou operaci a naopak co největší díl odpovědnosti přenést na ostatní státy. Sám autor tohoto konceptu navrhuje pro zvýšení bezpečnosti stability tzv. opatrné šíření jaderných zbraní v Evropě, jež by vedlo ke znovuzavedení atmosféry mocenského vyvažování (Mearsheimer 1990: 36).

Dalším neorealistou, který se snaží ve své práci modifikovat Waltzovu teorii je Stephen Walt. Jeho přínosem je koncept vyvažování hrozeb. Zatímco Waltz předpokládá, že v anarchii bude fungovat mocenská rovnováha, tj. ohrožený stát se bude pokoušet hledat spojence, Walt tvrdí, že historie ukazuje na opačný přístup ohrožených států. Místo hledání spojenců tak dochází k ústupkům vůči potenciálnímu agresorovi. K této politice může docházet ze dvou hlavních důvodů. Tím prvním je nemožnost vytvořit protialianci, tím druhým je poté fakt, že stát čelí jisté porážce (Walt 1987: 114). Stephen Walt dále ukazuje, že mocenský vzestup nemusí vždy nutně znamenat hrozbu pro ostatní jednotky. Její vnímání závisí na úmyslech či ideologii daných států (Walt 1987: 36). Právě toto zvýraznění role ideologie inovuje dosavadní realistické i neorealistické teze, které ideologii nepřikládaly důležitou roli.

K významným představitelům neorealismu patří i Joseph Grieco. Ten se věnuje konceptu relativních a absolutních zisků. První typ ukazuje, kolik stát získá v porovnání s ostatními státy, druhý naopak kolik získají všechny zainteresované státy. Griecův názor je, že státy stojí o oba typy zisků.

Mezinárodní spolupráci poté stojí v cestě dvě překážky - obavy z nedodržování dohodnutých pravidel a relativní zisk ostatních států (Grieco 1988: 487).

Za pozornost zajisté stojí i strukturální realisté, kteří čerpají z tzv. anglické školy, která představuje umírněnou verzi realismu oproti americkému hlavnímu proudu. Zásadní rozdíl je v pojetí historické reflexe mezinárodních vztahů, kdy anglická škola namísto tradiční dichotomie realismus - idealismus zavádí trichotomii realismus - racionalismus - revoluční přístup. Realismus je zde spojován s pohledem Thomase Hobbesa, podle kterého je nevyhnutelná věčná válka všech proti všem. Revoluční přístup je spojen jak s náboženskými reformátory, radikálními ve svých názorech, tak i s revolucionáři s představou o ideálním uspořádáním mezinárodních vztahů. Tento stav však může nastat pouze skrze úplné zničení stávajícího řádu. Naopak racionalisté věří, že státy ve své interakci tvoří mezinárodní společnost, která může fungovat a omezit na minimum různé konflikty a to stanovením pravidel a norem. Tato pravidla, stejně tak jako instituce této společnosti, se pak liší od těch vnitrostátních. Mezi tyto instituce fungující v mezinárodní společnosti patří mocenská rovnováha, mezinárodní právo, diplomacie, válka a velmoci (Drulák 2003: 69).

Mezi strukturální realisty čerpající z anglické školy můžeme zařadit autory jako Barry Buzan, Richard Little a Charles Jones. Tito teoretikové rozpracovávají pojetí struktury Kennetha Waltze. Věnují se mj. základním znakům této struktury. Zatímco Walz tvrdí, že jednotky mezinárodního systému jsou stejné povahy v závislosti na anarchii, která zde panuje, zmínění autoři s touto tezí nesouhlasí a tvrdí, že druhý definiční znak není závislý na tom prvním (Drulák 2003: 68-69).

V 70. letech, kdy se v mezinárodních vztazích prosazuje neorealismus, zároveň stoupá i zájem teoretiků o oblast ekonomiky a její propojení s politikou. Tak vzniká nový obor, mezinárodní politická ekonomie (IPE). Autoři, kteří právě pomocí těchto ekonomických aspektů rozvíjí myšlenky neorealismu, jsou např. Robert Gilpin, Robert Keohane nebo Stephen Krasner, kteří bývají také označováni jako tzv. postklasičtí realisté. Ti v podstatě souhlasí s Waltzovými základními premisami, avšak přikládají větší důležitost ekonomii. Gilpin se věnuje dynamice moci a příčinám změn v rozložení moci mezi státy. Odpověď nalézá v neoklasické ekonomii. Jednání států tak neposuzuje jen z politického hlediska, nýbrž i z ekonomického. Státy se snaží maximalizovat své užitky skrze mocenskou expanzi na teritoriální úrovni. Tato expanze bude trvat, dokud se

mezní náklady expanze nevyrovnejí jejímu meznímu užitku. Keohane a Krasner pak tvrdí, že neorealismus může vysvětlit mezinárodní politické otázky, kterým se klasický realismus nevěnoval. Hlavními pojmy pro oba autory jsou režimy a hegemonie⁴ (Hollis, Smith 2000: 48).

1.5.4 Ofenzivní a defenzivní neorealismus

Poslední zmíněné směry, strukturalismus a neorealismus kladoucí důraz na ekonomické aspekty, se tak na počátku 90. let dostávají do střetu. Pro první proud se používá označení ofenzivní neorealismus, pro druhý defenzivní neorealismus. Akademik Stephen G. Brooks vidí tři hlavní znaky, které ukazují rozpory mezi oběma proudy. První rozdíl nachází v tom, zda státy jednají na základě možnosti konfliktu, nebo dle pravděpodobnosti vzniku agrese. Podle ofenzivních neorealistů státy jednají podle nejhoršího možného vývoje konfliktu, zato defenzivní neorealisté reagují podle vyhodnocení pravděpodobnosti vzniku konfliktu. Druhý zásadní rozpor je v upřednostňování krátkodobých zájmů ofenzivních neorealistů oproti těm dlouhodobým, které preferují defenzivní neorealisté. Třetí rozpor se týká národních zájmů. Pro ofenzivní neorealisty je důležitá okamžitá vojenská připravenost a absolutní síla, defenzivní neorealisté zvažují možné bezpečnostní ztráty či ekonomické zisky (Brooks 1997: 446). John Mearsheimer, klasický představitel ofenzivního neorealismu, se odklání od defenzivních neorealistů jakými jsou např. Waltz nebo Walt v otázce zajištění bezpečnosti a přežití. Zatímco Waltz tvrdí, že ideálním způsobem k dosažení těchto cílů je udržení vlastní pozice, mocenská rovnováha a zabránění nástupu hegemonu (Waltz 1979: 126), Mearsheimer naopak razí názor, že nejlepší strategií je posílit vlastní moc a stát se samotným hegemonem (Mearsheimer 2001: 21).

1.5.5 Shrnutí

Neorealismus se v 70. letech pokusil vypořádat jak s novými výzvami, tak z nezodpovězenými otázkami, které zůstaly po klasickém realismu. V 80. letech se pak účastnil tzv. neo-neo debat⁵. Reaguje na jednu z kritik realismu, podle

---

⁴ Pojmem mezinárodní ekonomický režim autoři rozumí kontrolu státu nad určitým segmentem mezinárodní agendy. Hegemonem je pak ekonomická velmoc, která dokáže ovládnout mezinárodní hospodářství a může přinést tzv. hegemonickou stabilitu (Hollis, Smith 2000: 48).

⁵ Neo-neo debata proběhla v 80. letech mezi neorealismem a neoliberalismem. Jejími hlavními tématy byly např. otázky anarchie v MS, mezinárodní spolupráce (neoliberálové preferují

kteřé je tento směr nevědecký a ve svém premisách odkazuje spíše na filozofické předpoklady. Neorealismus přišel s propracovanou analýzou struktury mezinárodního systému, která podává vysvětlení jeho fungování. Na druhou stranu někteří neorealističtí teoretikové roli struktury přeceňují a naopak podceňují roli států a jeho možnosti změnit samotný charakter mezinárodního systému. Svým způsobem tak nadále obhajují neměnnost stávajícího uspořádání. Zásadní ránu tomuto paradigmatu dle jeho kritiků zasadil konec studené války a tím i obhajované bipolarity. Neorealismus však tvrdí, že i v nastalém multipolárním uspořádání dochází k mocenskému vyvažování. I přes zmíněnou kritiku si tak neorealismus uchovává své místo v moderních mezinárodních vztazích (Kolman 2005: 74-75).

Tato bakalářská práce bude aplikovat poznatky z této kapitoly, především neorealistickeý rámecek, na příčiny vzniku a dalšího vývoje čínsko-sovětské roztržky. Cílem bude zodpovědět otázku, zda tento směr skutečně odpovídá důvodům zmíněných událostí, tj. vzniku a průběhu vzájemné roztržky mezi danými státy.

---

absolutní zisk, neorealisté relativní) či role mezinárodních organizací. Díky sbližování v některých bodech se později mluví o neo-neo sysntéze (Beneš 2009: 51).

2. ČÍNSKO-SOVĚTSKÉ VZTAHY

2.1 Vývoj před ustavením Čínské lidové republiky

Klíčovou událostí, která měla zásadní vliv nejen na vzájemné vztahy, byla ruská bolševická revoluce v říjnu 1917. Tak byl učiněn první krok ke světové revoluci, která měla ve světě nastolit komunismus. O dva roky později zakládá Lenin v Moskvě Kominternu, známou také jako Komunistickou internacionálu. Tato organizace se významně podílela na vzniku Komunistické strany Číny (Lüthi 2008: 21). Již v roce založení Kominterny se v čínských studentských kruzích objevují zájmy a debaty o spravedlivém zřízení, jež by vyřešilo problémy dělníků a prostých lidí. Na Pekingské univerzitě vznikají i díky podpoře rektora Čchaj Jüan-pcheje první studentské diskusní kroužky, které inspirují další školy. Na podzim roku 1920 vzniká v Číně první komunistická buňka za velkého přičinění agenta Kominterny Grigorije Vojtinského (Fairbank 1997: 465). V červenci 1921 se koná zakládající sjezd Komunistické strany Číny, kterého se však neúčastní zakládající členové strany, intelektuálové Li Ta-čao ani Čchen Tu-siou. Stále je nejasné, do jaké míry se první členové strany ztotožňovali s marxismem-leninismem. Mao Ce-tung se řadil mezi stoupence Májového hnutí⁶ a až postupem času se přiklonil k revoluci (Fairbank 1997: 466). Roku 1923 vstupují na popud Kominterny čínští komunisté do Kuomintangu. Téhož roku posílá Stalin Sunjatsenovi do Kantonu jako poradce Michaila Borodina (Bakešová 2001: 42-43).

Ve 20. letech Sovětský svaz podporuje Kanton, tj. mocenské sídlo KMT, do kterého proudí zbraně na pomoc Národní revoluční armádě k dobytí Pekingu. Zároveň však Sověti navazují diplomatické vztahy právě s Pekingem, což nepřidávalo na důvěře kantonským představitelům (Bakešová 2001: 44). Přesto po smrti Sunjatsena roku 1925 dosahují jeho stoupenci úspěchu na Severním pochodu a o dva roky později se revoluční vojska dostávají na Nankingu. Ve stejném roce se Čankajšek rozhoduje skoncovat s komunisty a po šanghajském masakru končí spojení KMT a KS Číny. Komunisté se ještě neúspěšně pokouší o povstání, poté se však musejí stáhnout. Pokus Kominterny o revoluci v Číně končí krachem, zásluhu na tomto neúspěchu nesl mocenský boj v Moskvě. Zatímco

---

⁶ Májové hnutí je označení pro úsilí mladých intelektuálů modernizovat společenský život v Číně. Velký vliv na tuto generaci mělo setkání se západem, které přišlo do kontrastu s jejich konfuciánským vzděláním. Hnutí fakticky vzniklo 4. 5. 1919 v negativní reakci studentů na rozhodnutí na mírové konferenci ve Versailles (Bakešová 2001: 32-34).

Trockij nedůvěřoval Čankajškovi a prosazoval čistě komunistické vedení, Stalin nevěřil v úspěch samostatného komunistického hnutí v tak zaostalé zemi. Podle něho bylo třeba využít kuomintangské spojence, aby je v pozdější fázi mohli komunisté odhodit "jako vymačkané citróny" (Fairbank 1997: 477-478).

V roce 1934 se komunisté pod tlakem Čankajška vydávají na Dlouhý pochod z provincie Ťiang-si, který trvá více než rok. Během něho se do vedení prosazuje Mao Ce-tung. Pochod stál mnoho životů a do Jen-anu v provincii Šen-si dorazilo přibližně okolo 8 000 lidí, přičemž na počátku jich bylo zhruba 86 000. V budoucnu se však zapsal do komunistické mytologie a spousta jeho veteránů se po ustavení ČLR dostala k moci (Schoppa 2014: 62). Ještě před tím se však museli komunisté znovu spojit s nepřáteli z Kuomintangu proti Japonsku, které roku 1931 obsazuje Mandžusko a o šest let později po červencovém incidentu na mostě Marca Pola zahajuje útok (Spence 1990: 445), kterým začíná válka mezi Čínou a Japonskem, známá také jako válka odporu. Během války proběhla u komunistů tzv. nápravná kampaň, která posílila Maovo postavení a zároveň přinesla určité počínštění marxismu, vyznačující se vyšší mírou nacionalismu. Do války vstupují i Spojené státy americké a po japonské kapitulaci se snaží zabránit občanské válce prostřednictvím "koaliční vlády". V tomto duchu uzavírají v srpnu 1945 Mao a Čankajšek formální dohodu, která však ani nemohla být míněna vážně. Mandžukuo na konci války obsazují Sověti, kteří podepisují smlouvu s kuomintangem (Fairbank 1997: 548-549). Opouštějí ho až po roce, komunisté díky jejich benevolenci získávají zbraně a společně s dalšími faktory, jako mj. korupce a neefektivita Čankajškova systému či slábnoucí americká podpora směrem ke KMT znamenala postupný obrat v občanské válce. Komunisté v ní nakonec vítězí a Mao 1. října 1949 vyhláší Čínskou lidovou republiku, jež jako první uznává následujícího dne Sovětský svaz (Bakešová 2001: 110). Nacionalisté se stahují na Tchaj-wan, kde sestavují vládu Čínské republiky.

2.2 Raná 50. léta a zlatá éra

Mao se z pragmatických důvodů přiklonil k Sovětskému svazu ještě před vznikem ČLR skrze slavné stanovisko "příklon k jedné straně" (Chen 2001: 50), po jejím vyhlášení dochází po zhruba dvouměsíčním vyjednávání 14. února 1950 k podpisu smlouvy o přátelství, spojenectví a vzájemné pomoci. Pro nově vzniklý stát byla tato smlouva zárukou bezpečnosti před americkým imperialismem a

zároveň velmi vítanou ekonomickou pomocí pro rekonstrukci⁷. Mao dorazil do Moskvy v prosinci 1949, kde se účastnil oficiálních oslav Stalinových narozenin. Setkání obou mužů ukázalo asymetrický charakter budoucí aliance. Zatímco Čína potřebovala Sověty, ti čínskou vojenskou či ekonomickou pomoc jen stěží (Lüthi 2008: 32). Mao se tak musel vracet se smíšenými pocity. Sice se mu podařilo podepsat klíčovou dohodu, která upevnila jak jeho pozici, tak i mezinárodní postavení Číny, zato Sovětský svaz si udržel privilegia na severovýchodě země a v Sin-ťiang⁸. Maova snaha jednat o historické odpovědnosti komunismu a revoluce přišla vniveč, navíc Stalinovo jednání připomínalo spíše chování k mladšímu bratrovi. Ukázalo se tak, že nejen vztahy mezi oběma vůdci, tak především mezi oběma státy, nemusí být ani zdaleka tak dobré, jak se mohlo zdát (Chen 2001: 52-53).

V červnu 1950 začíná válka v Koreji. Stalin se obával, že konflikt může přerůst v otevřený střet mezi SSSR a USA. Po vypuknutí války se tak snažil zapojit Čínu s příslibem sovětské pomoci (Chen 2001: 55). V reakci na severokorejský útok Spojené státy prosadily v OSN vojenskou intervenci. V říjnu, když se síly OSN přiblížily k čínským hranicím, vstupuje do bojů čínská "dobrovolnická" armáda, která mění průběh války (Bakešová 2003: 13). Během čínské účasti v Koreji konzultoval předseda Mao s Moskvou všechna důležitá rozhodnutí (Chen 2001: 59). V březnu 1953 přichází Stalinova smrt, která ovlivnila vývoj budoucích vztahů, v červenci pak v Koreji nastává příměří.

Po smrti Stalina a nástupu Nikity Chruščova, který se stává generálním tajemníkem komunistické strany, nastává v čínsko-sovětských vztazích krátká éra označovaná např. jako "zlatá léta" (Lüthi 2008: 38). Sověti nabízejí Číně pomoc na hospodářskou obnovu nebo posílení jejího statutu na mezinárodním poli. Chruščov se spolu se sovětskou delegací účastní na podzim 1954 slavností k pátému výročí vyhlášení ČLR. Při příležitosti této návštěvy obě strany podepisují několik dohod, které se týkají např. půjčky 520 mil. rublů nebo technologické podpory na 156 průmyslových projektech, důležitých pro první čínskou pětiletku (Chen 2001: 62). Jako protiváhu čínští představitelé prokazovali svou loajalitu podporou klíčových sovětských rozhodnutí, jakými bylo odstranění L. Beriji, šéfa

---

⁷ Kromě vojenské a průmyslové pomoci byla Číně přislíbena půjčka 300 milionů dolarů s 1% ročním úrokem, splatná kromě tvrdé měny i v množství strategických produktů (Lüthi 2008: 37).

⁸ Jednalo se o koncese posilující sovětské strategické a ekonomické zájmy, např. v otázce železnice nebo přístupu k nerostným surovinám (Lüthi 2008: 37)

Stalinovy tajné policie, či kroky na mezinárodní úrovni jako ustanovení Varšavské smlouvy nebo ustavení diplomatických vztahů se Západním Německem. Právě kroky v mezinárodních otázkách spolu oba státy konzultovaly a koordinovaly své strategie. Spolupráce ministrů zahraničí Vjačeslava Molotova a Čou En-laje fungovala, což se projevilo mj. na konferenci v Ženevě roku 1954 ke Koreji a Indočíně (Chen 2001: 62). I přes všechna zmíněná pozitiva vzájemné spolupráce, vztah klíčových aktérů, Maa a Chruščova, byl od začátku komplikovaný. Zatímco Chruščov nepředstavoval pro čínského vůdce takovou hrozbu, jakou byl jeho předchůdce Stalin, naopak pro sovětského lídra byl Mao, stejně jako celá čínská kultura, poměrně nevyzpytatelný (Lüthi 2008: 39). Že však tato éra nebyla nazývána zlatou bezdůvodně, potvrzuje řec čísel. Sovětská asistence Číně byla tou největší uvnitř socialistického tábora. Sovětské zdroje uvádějí, že mezi lety 1950 až 1959 bylo odsouhlaseno na 360 civilních projektů, podle čínských dat se jednalo dohromady o 304 civilních i vojenských projektů. Údaje se liší vzhledem k faktu, že některé projekty byly spojeny či rozděleny nebo dokonce zrušeny. Ve stejném období měla být Pekingu poskytnuta půjčka o výši cca 1,4 - 1,5 miliardy rublů. Kromě těchto prostředků potřeba Čína pro svůj vývoj nutně i know-how. Za tímto účelem bylo až do odvolání v roce 1960 vysláno 1445 politických poradců a 9313 technických expertů. Do Sovětského svazu také putovaly tisíce čínských pracovníků i studentů na zácvik (Lüthi 2008: 39-41).

2.3 Předehra k roztržce

Zásadním bodem obratu se staly události XX. sjezdu KSSS v únoru 1956. Na jeho konci přichází Nikita Chruščov na tajné schůzi se zásadním projevem. Kritizuje Stalinův kult osobnosti, stejně jako teror a zločiny, které způsobil. Čínská delegace v čele s Maem obdržela kopii projevu později a byla šokována, že s ní projev nebyl nijak konzultován (Radchenko 2009: 10). Čínské vedení bylo šokováno a v příštích měsících vedlo několik schůzí, na kterých se mělo vypořádat s nastalou situací. Samotný Mao zareagoval vlastní kritikou na Stalinovu adresu. Prohlásil o něm, že podporoval Maova rivala Wanga Minga a jeho politiku, která nadsazovala úspěch jednotné fronty nad komunistickým hnutím. Po válce pak Stalin přiměl komunisty, aby nebojoval s Kuomintangem a při moskevských jednáních váhal s podpisem dohody. Nakonec až po vstupu čínských dobrovolníků do Koreji uznal KS Číny jako stranu oddanou

proletářskému internacionalismu. Na druhé straně uznal Stalinovy zásluhy jako pravého vůdce revoluce a nakonec toto téma uzavřel historickým zhodnocením sovětského vůdce poměrem 70/30. Zatímco Stalinovy úspěchy představují 70 % jeho kariéry, chyby pouze 30 % (Chen 2001: 65). Dalším závěrem XX. sjezdu bylo Chruščovovo volání po mírové koexistenci se Spojenými státy, což mohlo negativně ovlivnit čínské ambice na Tchaj-wanu. Tento fakt však zůstával v pozadí a čínské elity řešily především destalinizaci, Čou En-laj v červnu dokonce prohlásil, že "šance na mírové osvobození Tchaj-wanu roste" (Lüthi 2008: 48). V souvislosti se Stalinovým úmrtím dával Mao najevo, že nová generace sovětského vedení by neměla opakovat Stalinovy chyby ve smyslu jednání s čínskou stranou jako nerovným partnerem. Zřejmě ještě důležitějším však byl Maův rostoucí pocit, že nyní by on měl hrát vedoucí úlohu nejen ve vztazích Moskva - Peking, ale především v celém komunistickém hnutí a vést světovou proletářskou revoluci (Chen 2001: 67-68).

Ve stejném roce zahajuje Mao kampaň "sta květů", ve které byla především inteligence vyzvána, aby vyjádřila svou kritiku režimu za účelem zapracování těchto připomínek a odstranění chyb. Intelektuálové, kteří byli od vyhlášení ČLR cílem několika ideologických kampaní, však přišli s mnohem větší kritikou, než bylo očekáváno. Hned následující rok tak byla vyhlášena "Kampaň proti pravičákům". Zavládl všudypřítomný strach a teror, kritici režimu byli pronásledováni a posíláni na převýchovu nebo dokonce na smrt (Teiwes 2014: 85-86).

Chruščovův projev spustil v roce 1956 další události uvnitř socialistického tábora, konkrétně se jednalo o povstání v Polsku a Maďarsku. Čínský postoj k oběma událostem se lišil. Věrní učení marxismu-leninismu plně podporovali vojenský zásah Sovětů v Maďarsku, neboť se zdálo, že stávající komunistické vedení nemuselo tomuto "buržoaznímu hnutí" odolat (Sutter 2013: 43). Naproti tomu polské vedení se dočkalo podpory, Čína se stavěla proti intervenci, kritizovala Sověty za "šovinismus velmoci" (Lüthi 2008: 57). Jak SSSR obě povstání vyřešil je známé, vliv těchto rozhodnutí se však netýkal jen Polska a Maďarska, ale také Číny, jejíž pohled na socialistický tábor i svět se tím změnil. Z ideologického hlediska vinila KS Číny sovětské soudruhy z toho, že jejich politika po roce 1948 způsobila napětí v Evropě, Chruščovův pokus o destalinizaci pouze zmátl evropské komunisty a v neposlední řadě, že Sovětský svaz vůbec

nepochopil povahu polské a maďarské krize. Tento obrat potvrdil i Maův výrok: "Stalinismus je marxismus...s nedostatky. Tzv. destalinizace je zkrátka demarxizace a to je revisionismus." (Lüthi 2008: 63). Vůbec poprvé tak Mao veřejně a naprosto jasně rozlišil mezi revisionisty v Moskvě a objektivními marxisty v Pekingu. Potvrzením o správnosti tohoto výroku mohl být i Chruščovův názor, že i v nesocialistických zemích v Evropě se mohou komunisté dobře prosadit prostřednictvím voleb. Upuštění od diktatury proletariátu, další znak sovětského revisionismu. Z pragmatických důvodů však čínské vedení navenek razilo duální strategii a Liou Šao-čchi ujistil své sovětské protějšky, že SSSR je jediným centrem socialistického tábora a žádné jiné ani nepřichází v úvahu (Lüthi 2008: 62-64). Navíc se přiblížilo naplnění čínských ambicí ohledně jaderných zbraní, když je 15. září 1957 podepsána smlouva, která zajišťuje dodání sovětského modelu jaderné zbraně spolu s příslušnými daty (Lüthi 2008: 74).

Navzdory ubezpečováním o jednotě přichází další rána vzájemné spolupráci poměrně brzy. V listopadu 1957, u příležitosti 40. výročí bolševické revoluce Mao v Moskvě prohlásil, že komunisté by se neměli obávat jaderné války, neboť i přes velké oběti by zlikvidovala imperialismus⁹ (Chen 2001: 71). Podle Chruščova publikum po Maově proslovu doslova oněmělo, po chvíli se však proti tomuto názoru vyslovili Wladyslaw Gomulka a Antonín Novotný s tím, že zatímco Čína by jadernou válku přežila, jejich země nikoliv. V kontextu s nedávno přislíbeným dodáním jaderné zbraně tak představy čínského vůdce asi nedodaly přítomným soudruhům moc klidu. Při osobních setkáních se navíc prohloubily vzájemné animozity mezi Chruščovem a Maem způsobené předsedovým arogantním chováním vůči svému sovětskému protějšku (Lüthi 2008: 77-78).

2.4 Roztržka

Počátkem roku 1958 začínají v Číně přípravy na Velký skok, který má zemi přinést komunismus. Mao zásadně mění styl vedení strany, kritizuje politbyro a přebírá i dohled nad ekonomikou (Teiwes 2014: 87). Sovětský pohled na Velký skok také nebyl pozitivní. Dle sovětské ambasády se sice jednalo o silný

---

⁹ "Východní vítr převažuje nad tím západním (...) svět má 2,7 mld. obyvatel a ztratí třetinu, možná polovinu, ale ta vzejde znovu. Imperialisté budou zničeni a celý svět se stane socialistickým" (Mao Zedong 11/18/1957, wilsoncenter.org).

koncept, který však reflektoval ekonomickou negramotnost čínského vedení (Lüthi 2008: 90). Situaci nepomohlo ani Maovo vyjádření, že Čína dosáhne komunismu dříve než Sovětský svaz. Chruščov byl tímto výrokem velmi rozlícen (Fairbank 1997: 619). Následky této kampaně byly katastrofální a proti Maovi se dokonce na konferenci v Lu-šanu následujícího roku ozývá kritika, kterou reprezentuje především tehdejší ministr obrany Pcheng Te-chuaj, jenž je předsedou obviněn ze spiknutí se spoluúčastí Sovětského svazu (Westad 1998: 23). Zamínkou pro toto obvinění mohl být Pchengův rozhovor s Chruščovem předanou konferencí. Pcheng je nakonec zbaven své funkce, ministrem obrany se stává Lin Piao (Bakešová 2003: 68-69).

Velký skok přinesl radikální proměnu domácí i zahraniční politiky. S tím přichází ještě v roce 1958 druhá tchaj-wanská krize, kde se opět ukázalo prolínání obou politik, kdy Mao vytváří nepřátele v zahraničí pro domácí mobilizaci. V tomto případě se jednalo o Američany. Čínské útoky na ostrovy Ťin-men a Ma-cu tak opět zhoršily vztahy se Sověty. Když poté v červnu 1959 odmítá SSSR dodat Číně příslibenou jadernou zbraň, objevuje se právě čínské počínání během tchaj-wanské krize jako jedno z neoficiálních vysvětlení tohoto kroku. Oficiální zdůvodnění se týkalo tří bodů. První, že Čína by mohla ohrozit nastávající mezinárodní jednání o omezení jaderných zbraní. Druhým důvodem byla pro Čínu příliš vysoká finanční náročnost a třetím bylo konstatování, že sovětské jaderné zbraně dokážou případně ochránit celé socialistické společenství. Skutečným důvodem pak zřejmě byla sovětská obava, že v případě poskytnutí jaderné zbraně Číně by mohly Spojené státy reagovat stejným vyzbrojením Západního Německa. Čínská strana si v souvislosti s chystanou návštěvou Chruščova v USA zrušení dodávky přebrala tak, že Sověti se zkrátka pokouší vylepšit své vztahy s Američany za zády Číny (Lüthi 2008: 137-138). Po zmíněné návštěvě ve Spojených státech, kde se Chruščov v Camp David sešel s prezidentem Eisenhowerem, zamířil sovětský lídr do Pekingu. Tamější setkání se neslo v nepříjemném duchu, Chruščovovy snahy o propuštění amerických občanů čínské vedení ještě více roztrpčilo (Radchenko 2009: 14). Na této návštěvě Nikita Sergejevič poprvé připouští možnost stažení sovětských expertů z Číny (Lüthi 2008: 148).

V dubnu 1960 vychází v čínském tisku článek "Ať žije leninismus", díky kterému se veřejnost poprvé dozvídá o sovětsko-čínských neshodách. V textu je

prezentována kritika SSSR ohledně politiky koexistence a čínský pohled na věc. Jak Mao očekával, sovětský tisk s protiútokem neotálel. Čínany označil za příliš levicové (Westad 1998: 24). Zveřejněný čínský text ovlivnil komunistické hnutí, což se ukázalo na sjezdu Rumunské dělnické strany v červnu téhož roku. Čínská delegace se zde snažila přesvědčit o správnosti svých názorů. Na její podporu se zde vyjádřili albánští komunisté (Li, Xia 2014: 27). Chruščov pak v úzkém kruhu předsedů stran na Maa verbálně zaútočil. Situace po tomto sjezdu nabírá rychlý spád, v červenci přichází z Moskvy zpráva, že všichni techničtí experti jsou staženi a do konce srpna mají opustit Čínu (Westad 1998: 25). Mao kritizuje Chruščova za prohloubení čínských ekonomických problémů a sabotáž Velkého skoku (Radchenko 2009: 14). Předseda přesto nechtěl spálit všechny mosty a na podzim posílá do Moskvy Liou Šao-čchiho a Teng Siao-pchinga. Tato výprava byla poměrně úspěšná, neboť se jí podařilo dosáhnout určitých kompromisů se sovětskou stranou a už v červnu 1961 je mezi oběma státy podepsána dohoda o ekonomické, vědecké a technické spolupráci. Ke změnám dochází i v KS Číny, kde se Mao stahuje do pozadí a ve vedení je nahrazen Liou Šao-čchim, Teng Siao-pchingem a Čen Jünem, kteří se musejí vypořádat s kritickou situací v zemi a především hladomorem, který Číně přinesl Maův Velký skok (Westad 1998: 26). Krátké období mírného oteplení vzájemných vztahů končí říjnu 1961, kdy se koná XXII. sjezd KSSS, na kterém se opět ukazují neshody ohledně pohledu na marxismus-leninismus či otázky Jugoslávie a Albánie (Li, Xia 2014: 30-31).

Na přelomu let 1961 a 1962 se v Číně koná tzv. konference 7000 kádrů, kterou Mao vidí jako příležitost na opětovné posílení své pozice. Zatímco předseda chtěl přijít s kritikou lídrů za odklon od socialistických hodnot, samotné vedení se chtělo věnovat důsledkům Velkého skoku. Mao tak pod tlakem katastrof posledních let, za něž byl zodpovědný, musel přijít se sebekritikou. Na svůj návrat si tak musel počkat a sledovat, jak Liou a Teng zavádějí částečnou ekonomickou liberalizaci (Lüthi 2008: 209-210). Onen návrat přichází na konferenci v Pej-taj-che o pár měsíců později. Mao přichází z kritikou revisionismu, který spatřuje jak u Sovětů, tak i u Lioua a Tenga (Lüthi 2008: 220). Pro Maovy ambice, stejně jako pro další směřování vztahů mezi SSSR a ČLR, se ukázala jako klíčová karibská krize. Kuba se dočkala pochval od čínské strany, která věřila, že sovětské rakety pomohou jak Kubě, tak celosvětovému boji s imperialismem. Poté, co se však Chruščov dohodl s americkým prezidentem Kennedym na stažení zbraní, čínská

reakce na sebe nenechala dlouho čekat. Zatímco Nikita Sergejevič později tento krok označil za velké vítězství sovětské zahraniční politiky i své vlastní, Čína byla jiného názoru a nastalá propaganda tento pohled umocnila. Z nejvyšších míst i z médií tak zněla slova o obrovském ponížení socialistických zemí či příměr k Mnichovské dohodě. V Pekingu se na pět milionů lidí účastnilo demonstrací na podporu Kuby, své projevy zde přednesli mj. Čou En-laj nebo Teng (Li, Xia 2014: 43-44). Další událostí, která se v té době negativně podepsala na vzájemných vztazích byl čínsko-indický pohraniční konflikt, který přišel v době, kdy se Sověti dohodli s Indií prodej stíhaček MiG-21 a dalších letounů. Mao v tomto obchodu i dalším jednání SSSR neviděl jen zradu čínských zájmů, ale i zradu marxismu. Na světě tak byl další důkaz údajného sovětského revisionismu (Radchenko 2010: 354).

Na přelomu let 1962 a 1963 se během pár měsíců koná několik sjezdů evropských komunistických stran, mj. i té československé. Ještě před nimi na setkání v Moskvě prozradil Chruščov právě československé výpravě, že vztahy s Pekingem by těžko mohly být horší. Na zmíněných sjezdech vystupuje čínská delegace s kritikou sovětské politiky a obhajobou té vlastní, za což se jí nedostává vřelé zpětné vazby. Např. na prosincovém sjezdu Komunistické strany Československa je útočný projev Wu Siou-čchüana hlasitě přerušován, podpory se čínské straně dostalo pouze od severokorejské delegace. Po podobných událostech v Itálii či NDR opět pokračuje čínská propaganda se svým antirevisionistickým bojem, při kterém vytahuje i staré záležitosti (Lüthi 2008: 236-237).

Po několikerém volání dalších komunistických stran je Moskva ochotna jednat KS Číny. Po červencových jednáních však bylo jasné, že záchrana sovětsko-čínských vztahů se konat nebude. Mao, který po svém návratu vnesl do čínské zahraniční politiky ideologickou radikalizaci, neměl zájem na dohodě a čínská delegace v Moskvě přesně tlumočila jeho názory a tvrdě na Sověty útočila (Radchenko 2010: 356). Krátce po krachu moskevských jednání podepsal Chruščov s Američany a Brity smlouvu o částečném zákazu jaderných zkoušek (Radchenko 2009: 65). Navzdory tomuto významnému kroku na mezinárodním poli byl Chruščov nakonec v říjnu 1964 odstaven. Kromě oficiálních zdůvodnění se objevovaly informace o nespokojenosti jeho kolegů s reorganizací strany, zemědělskou politikou i karibskou krizí. Jeho politika směrem k Číně mezi hlavními důvody nebyla. Nové vedení představují 1. tajemník Komunistické

strany Sovětského svazu Leonid Brežněv a předseda Rady ministrů Alexej Kosygin. Mao, který rozpory se Sověty personalizoval, bral Chruščovův pád jako své osobní vítězství (Lüthi 2008: 285-288). Ve stejném měsíci provádí Čína první jadernou zkoušku a v očích nového sovětského vedení tak ihned představuje hrozbu (Westad 1998: 29).

Přesto se sovětské elity snaží vylepšit vzájemné vztahy a především Kosygin je ve své snaze relativně optimistický a to i po příletu Čou En-laje na listopadová jednání. Atmosféra je ihned velmi napjatá, čemuž přispívá Čouova arogance a chladné vystupování Sovětů, Brežněv navíc čínskému kolegovi na poslední chvíli upře možnost veřejného projevu. Průběh tak nenaznačoval zlepšení stavu, další rána však ještě měla přijít. Na večerní recepci opilý ministr obrany Malinovskij navrhl čínským delegátům, aby se zbavili Maa, stejně tak, jako se Sověti zbavili Chruščova. Vzájemné vztahy by se tak určitě zlepšily (Radchenko 2010: 359). Čínská delegace si Malinovského poznámky spojila s oficiálním postojem Sovětů. Brežněv se pochopitelně snažil omluvit výroky svého ministra s tvrzením, že pod vlivem alkoholu nebyly míněny tak, jak vyzněly. Čou však namítl, že právě proto hovořil Malinovskij upřímně. S tímto konstatováním Čou se svými kolegy odchází na čínskou ambasádu. O celém incidentu je spraven i Mao a další kroky jsou s ním konzultovány. Čínská strana se následně rozhodla, že podat pouhou žádost o omluvu nebude stačit, kromě toho nepřistoupí ani na žádný kompromis z předchozího jednání. I bez Chruščova totiž Sověti pokračují ve stejné politice. Následující den přichází Sověti v čele s Brežněvem s omluvou, čínská delegace je ovšem v souladu s Maovými instrukcemi neústupná (Lüthi 2008: 289-291). Již před ním se Mao obával, že má ve vlastní straně nasazené Chruščovovy soudruhy, kteří ho chtějí odstranit. Malinovského poznámky o předsedově odstavení tyto obavy ještě znásobily. Za konspirátory proti své osobě považoval Mao především Tenga a Lioua, proti němuž ostře vystoupil na pekingské konferenci na přelomu let 1964 a 1965 (Radchenko 2010: 360-361).

Navzdory neúspěchu listopadových jednání se Kosygin snažil dál pracovat na urovnání vzájemných rozepří. Jeho úsilí se stalo intenzivnějším po zapojení Američanů do války ve Vietnamu. Proti americkému imperialismu bylo třeba jednat koordinovaně. Kosygin navíc zřejmě sledoval i čistě vlastní zájem, narovnáním vzájemných rozepří by totiž značně posílil své postavení ve straně. Nakonec se mu podařilo vyjednat jednání na únor. Kosyginovo volání po jednotě

a síle ideologie však vyšlo vniveč. Mao nejenže všechny návrhy smetl ze stolu, navíc postavil Sovětský svaz na druhou stranu barikády přímo vedle Spojených států amerických (Radchenko 2010: 361-362). Samotný Vietnam však byl pro Čínu velmi důležitý a době těchto jednání se tam už angažoval. V souvislosti s rozepřemi se sovětskými revisionisty došly čínské elity k názoru, že revoluční centrum se tím přesouvá z Moskvy do Pekingu. Z tohoto pohledu byly pro Čínu důležité oblasti v Asii, Africe a Latinské Americe (Chen 2001: 211-212). Po amerických úderech na začátku srpna 1964 Čína dodává Severnímu Vietnamu starší stíhačky s příslibem výcviku pilotů a zřízením opravné stanice poblíž hranic. Následuje smlouva o vojenské asistenci a zapojení tří set příslušníků PLA (Čínská osvobozená armáda) spolu s dalšími jednotkami, které nahradí na severu vietnamské oddíly, které se posunují směrem k jihu (Lüthi 2008: 306).

Právě zvýšená angažovanost Sovětů způsobuje další problémy. S přílivem jejich zbraní se Číňané obávají, že se tím sníží závislost Hanoje na Pekingu. K obavám týkajících se vlastního vlivu se přidávají i obavy o bezpečnost. Sovětskou žádost o vybudování letecké základny u hranic mezi Čínou a Vietnamem berou čínské elity nikoliv jako snahu chránit hranici před Američany, ale jako záměr dostat Čínu pod sovětskou vojenskou kontrolu (Radchenko 2010: 363). Čína se tak snaží Hanoj přesvědčit, že Sověti jsou nevěrohodní partneři, dokonce zrádci. Při návštěvě Ho Či Mina v Pekingu Čou prohlašuje, že Sověti zaprodali své bratry, když po jednáních s Američany tlačili Hanoj do mírových rozhovorů. Dále tvrdil, že Sověti svou pomocí sledují pouze vlastní zájmy. Další čínské akce se týkají např. pokusu zablokovat přesun sovětských zbraní do Vietnamu či dalšího přesvědčování Hanoje, že ve svém boji si povedou lépe bez Sovětů, protože na rozdíl od nich, Číňané nikdy neuvažovali o tom, že by Vietnam zaprodali. Zároveň varují, aby do jejich vztahů také nevstoupil revisionismus (Lüthi 2008: 226-230). Válka ve Vietnamu tak přinesla další prohloubení vzájemných neshod a nakonec i konec vojenské spolupráce. S pádem Chruščova se Moskva intenzivně zapojuje do tohoto konfliktu, což vede k tvrdší zahraniční politice ČLR a k zesílení ideologického boje i v Číně. Další radikalizace čínské politiky se tak stává předvojem ke Kulturní revoluci (Lüthi 2008: 339).

2.5 Kulturní revoluce, střety na hranicích a další vývoj

Ve vývoji Sovětského svazu viděl Mao, jak se socialistická země, kterou byla za Lenina a Stalina, pod novým vedením díky revisionismu blíží ke znovuoobnovení kapitalismu. Předseda Mao se proto obával, že tento vývoj by se mohl rozšířit i do dalších zemí, navíc známky revisionismu viděl už i ve své zemi. Jediným způsobem, jak ji spolu se stranou zachránit před těmito vlivy spatřoval v masivní čistce (Robinson 2008: 221-222). Mao se tak připravoval na odstranění svých nepřátel ve straně. Během Kulturní revoluce se zbavuje Teng a Lioua, který dokonce končí ve vězení, kde roku 1969 umírá. Důležitou roli během této kampaně hrály tzv. rudé gardy¹⁰. Ty útočí i na sovětskou ambasádu a po několik dní ji obléhají. Ustupují až poté, co se do situace osobně vloží Čou En-laj (Radchenko 2010: 366).

V lednu 1966 podepisuje Sovětský svaz smlouvu s Vnějšími Mongolskem a posílá své síly tam i na hranicích s Čínou. Na místě jsou přítomny i čínské divize a v listopadu následujícího roku dochází k šarvátkám (Lüthi 2008: 341). Další mezník přichází v srpnu 1968 se sovětskou invazí do Československa. Do té doby se Alexander Dubček netěšil podpoře Peking, neboť samozřejmě představoval revisionismus. Poté, co se v Praze objevily sovětské tanky, čínská strana otáčí a Dubčeka podporuje. Tento obrat pochopitelně souvisel s čínskými obavami, které Sověti tímto krokem vyvolaly. Podpořeny pak ještě byly Brežněvovou doktrínou, jež dávala Sovětskému svazu právo intervenovat v jakékoliv zemi socialistického bloku, která by sešla z cesty (Robinson 2008: 250). V reakci na události v Československu přechází Čína ke strategii aktivní defenzivy, která má demonstrovat sílu a odrazit protivníky od případných útoků. 2. března 1969 přepadli Číňané sovětské jednotky na ostrově Čen-pao, ležícím na čínsko-sovětské hranici (Radchenko 2010: 367). Moskva, překvapena tímto útokem, nařídila protiútok. Ten však selhal a navzdory mnohým ztrátám Číňané udrželi své pozice. Selhání této akce Sověti nečekali a brzy poté dokonce hrozí použitím jaderné zbraně (Lüthi 2008: 341). V září se Kosygin a Čou vzájemně ujistili, že nemají zájem na válce. Mao však Sovětům nevěřil a nařídil PLA, aby se připravila na sovětskou invazi. Útok, kterého se Mao obával, však nepřišel (Radchenko 2010: 367).

---

¹⁰ Rudé gardy vznikají v Pekingu na Maův popud roku 1966 na středních školách a univerzitách. V souladu s Maovými myšlenkami se bouří proti všemu tradičnímu a buržoaznímu. Nechvalně prosluly svým násilnictvím a mimořádnou brutalitou (Teiwes 2014: 97-98).

Předsedovy obavy ze Sovětského svazu však nevyzimely a on tak začal hledat způsoby, jak ochránit svou zemi před válkou. Tento přístup ústí ke sbližování se Spojenými státy. Západní velmoc, podle čínských elit oslabená válkou ve Vietnamu, bude hledat způsoby, jak vylepšit své vztahy s Čínou, s níž ji navíc pojí společný zájem a to jak se vypořádat s nebezpečím, jaké pro oba představovala Moskva. Změna čínského postoje tak vede k systému, kterému někteří autoři říkají strategický trojúhelník USA - SSSR - ČLR (Sutter 2013: 53).

3. ANALÝZA PŘÍČIN ROZTRŽKY

3.1 Vnímání roztržky v čase

Pohled na vztahy mezi Sovětským svazem a Čínou se v průběhu času vlivem různých faktorů měnil. Ještě před koncem studené války se objevily čtyři hlavní směry, které interpretovaly příčiny vzájemného rozkolu (Li, Xia 2014: 24):

1. Střet národních zájmů
2. Koncept strategického trojúhelníku
3. Vliv domácí politiky hlavních aktérů na zahraniční politiku
4. Role ideologie

Už na počátku 50. let se objevila předpověď budoucího rozporu mezi Čínou a Sovětským svazem. Stála na předpokladu, že stalinistický režim se bude snažit kontrolovat svého spojence, což by pochopitelně vedlo k narušení čínských národních zájmů. Mao totiž bude pochopitelně chtít být svým vlastním pánem skrze čínskou nezávislost (Tahsjean 1983: 342). S tímto problémem je pojí i potenciální obavy ze zahraniční dominance či kulturní nadřazenosti. Druhý bod, tj. strategický trojúhelník mezi USA, SSSR a ČLR, se opírá o změny v systému po roce 1969, kdy začíná sblížování Číny se Spojenými státy. Zmínění aktéři vytvořili takový systém, v němž se dva slabší snaží balancovat moc toho třetího. Zastánci tohoto názoru tvrdí, že relativní změny vojenských a politických schopností uvnitř trojúhelníků vedly k ustavení a následně krachu čínsko-sovětské aliance (Lüthi 2008: 3).

Relativně malá část autorů pak viděla příčiny rozporů v domácí politice. Maovy výpady proti Sovětskému svazu, nebo snahy odvést pozornost od domácích problémů, to byl pohled autorů na čínskou vnitřní politiku a její vliv na zahraničí. Odborníci, kteří naopak přikládali vliv sovětské domácí politiky, argumentovali, že negativní vliv na vztahy s Čínou měly vnitropolitické spory po Stalinově smrti (Lüthi 2008: 4). Ideologické rozpory se dostávají do centra zájmu v roce 1960, když vzájemné spory vyšly na veřejnost, viz. zmíněný článek "Ať žije socialismus". Pohledy na roli ideologie se lišily ve smyslu, zda šlo i ryze ideologický střet či byl tento bod jen součástí komplexnějšího vysvětlení. V 80. letech 20. století teze o roli ideologie v očích odborníků slábne, když ji svou důležitostí začíná převyšovat teze o bezpečnostních obavách Číny (Lüthi 2008: 4).

S koncem studené války přicházejí nové možnosti k nazírání a hodnocení roztržky. Postupně se otevírají archivy a dokumenty, které nově vycházejí na

povrch a ponoukají další autory k případnému revidování dosavadních poznatků. Na konci 20. století přichází Odd Arne Westad s tvrzením, že při analýze je třeba hledat vysvětlení na více úrovních a ne přijmout pouze jeden aspekt jako hlavní příčinu. Realismus sice podle něho může dobře a jasně popsat strukturu i samotnou situaci, ale nedokáže se dostat až k jádru věci. Podobně se staví i k ideologii a kultuře, zastává názor, že "lepší porozumění ideologii a kultuře není dostačující pro vysvětlení rozpadu čínsko-sovětských vztahů" (Westad 1998: 4).

Ani Chen Jian nezastává v náhledu na daný problém realistický přístup. Realisté se i přes spousty rozporů shodují v materialistickém pohledu na moc. Chen tento pohled nesdílí, stejně jako další realistickou tezi, že zahraniční politiku Číny formovaly především bezpečnostní obavy. Jejím hlavním hybatelem byla podle něho ideologie a Maovy představy o permanentní revoluci, stejně tak jako vytváření nepřátel v zahraničí za účelem domácí mobilizace (Chen 2001: 5-7).

Ideologie byla klíčová i pro Lorenze Lüthiho, který tvrdí, že Mao pro své domácí zájmy vytvářel nejen zahraniční nepřátele, ale přímo zahraniční krize. Co se týče role bezpečnostní a ekonomické politiky, ani té nelze porozumět bez pochopení ideologie (Lüthi 2008: 10). Hlavní ideologické rozpory se týkají tří témat. Tím prvním byl socioekonomický vývoj po roce 1955. Druhým problémem byla destalinizace, která postavila do opozice Maa a Chruščova v otázce náhledu na sovětského diktátora. Třetí střet se odehrával v otázce vypořádání s imperialisty a Chruščovově tezi o mírové koexistenci. Ta sice neměla na vzájemné vztahy okamžitý vliv, postupně ale neshody v tomto směru rostly a byly klíčové pro další vývoj v 60. letech. Dále je dle Lüthiho zřejmé, že na rozpadu aliance měla větší podíl Čína (Lüthi 2008: 2).

Naopak Sergey Radchenko se své práci přiklání k realismu, k čemuž může napovídat její podtitul, *The Sino-Soviet Struggle for Supermacy*. Sovětská strana je dle něho za kolaps aliance minimálně stejně odpovědná jako ta čínská. Ve Stalinově politice, nejen směrem k Číně, nehrála ideologie dle Radchenka důležitou roli, hlavní byla "sovětská bezpečnost v tom nejhrubším geopolitickém smyslu" (Radchenko 2009: 4). Sověští, potažmo ruští autoři dříve kritizovali Maa za šovinismus, nacionalismus, který byl v rozporu se sovětským internacionalismem a celkový antisovětský postoj. Zatímco obě strany konfliktu se navzájem obviňovaly ze zrady marxismu, západní akademici hodnotili roztržku

jako střet národních zájmů, či zde viděli historickou rivalitu a oboustranné animozity (Radchenko 2009: 16-17).

Jednu z nejnovějších studií na téma roztržky mezi Čínou a Sovětským svazem vypracovali v roce 2014 Danhui Li a Yafeng Xia. Podobně jako Westad, také oni se kloní k multikauzalitě. Jak střet zájmů, tak ani střet ideologií nemůže sloužit jako jediné vysvětlení roztržky. Neshody ohledně výkladu marxismu-leninismu a neochotu zúčastněných stran ke kompromisu tak vidí autoři jako boj o to, "kdo bude stát v čele mezinárodního komunistického hnutí" (Li, Xia 2014: 26).

3.2 Maova politika: ofenzivní, nebo defenzivní realismus?

Nejen na základě událostí popsaných v této práci se jeví jako zřetelný fakt, že klíčovým aktérem roztržky byl Mao Ce-tung. Po Chruščovově tajném projevu kritizoval destalinizaci a se změnami v Moskvě začal nabírat dojem, že právě Čína by měla stát v čele komunistického tábora, kde by nahradila Sovětský svaz. Postupně z předsedovy strany přicházely útoky na Moskvu a obviňování z revisionismu a později i ze zrady. K těmto výpadům Mao umně využíval událostí na Kubě nebo ve Vietnamu. Tímto vytvářením zahraničních nepřátel podporoval domácí mobilizaci. Následující odstavce se zaměří na realistické prvky v Maově politice.

Alastair Iain Johnston, který se věnoval strategickému myšlení v Číně, tvrdí, že při jejím hodnocení je zapotřebí historického kontextu. Dle něho byla Čína v minulosti relativně konzistentní při uplatňování tvrdé realpolitiky nebo strategie *parabellum*¹¹. Tento přístup pak s určitými obměnami přetrval i v Maově éře. I v té době se předseda uchyloval ke strategii ofenzivnímu užití síly v závislosti na relativních schopnostech (*capabilities*) (Johnston 1996: 217). Dokladem tohoto názoru budiž předsedův výše popsaný moskevský projev z listopadu 1957, po němž naštěstí nedošlo k realizaci jeho slov. Mao tehdy prohlásil, že socialistický tábor by se neměl bát jaderné války, protože ta by zničila imperialismus. Podporou pro tato slova mu byly tři hlavní okruhy, které měly demonstrovat, že východ je silnější než západ. Tím prvním byla zahraniční politika, konkrétně suezská krize, oslabení amerického vlivu v Africe či Asii a čínský úspěch v Koreji. Druhou oporou jeho tvrzení byly průmyslové a vojenské

---

¹¹ "Parabellum pochází z realpolitického axiomu "Si vis pacem, para bellum" neboli "Chceš-li mír, připrav se na válku" (Johnston 1996: 217).

schopnosti. I v této oblasti socialismus posiloval a imperialismus oslaboval i psychologicky, což by způsobeno např. vysláním sovětské vesmírné družice Sputnik. Třetím bodem pak bylo už známé tvrzení o jaderné válce, znamenající konec pro imperialismus. Ze zmíněných bodů vycházela i Maova jistota ohledně bezpečnosti. Tento projev zároveň potvrdil předsedův pohled na konfrontace s nepřítelem jako na hru s nulových součtem (Johnston 1996: 243-245).

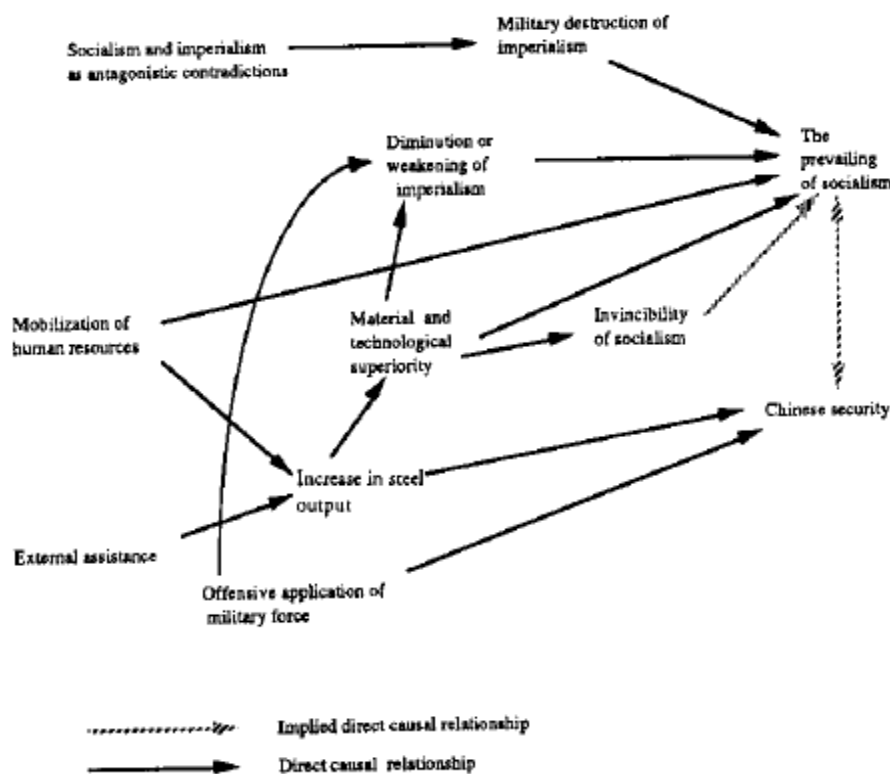

FIGURE 7.6 Cognitive Map of "The Moscow Speech"

Zdroj: Johnston, Alastair I. 1996. „Cultural Realism and Strategy in Maoist China“. In: *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Ed. Peter Katzenstein. New York: Columbia University Press, 244.

Zatímco z Johnstonovy práce vychází Mao jako ofenzivní realista, Huiyun Feng s takto jednoznačným závěrem nesouhlasí. Postup Číny při válce v Koreji nebo v konfliktech s Indií totiž vykazuje znaky defenzivního realismu. Z Fengovy analýzy vychází, že předsedovu strategii nelze jasně zařadit ani k jednomu z těchto realistických přístupů. Podle Fenga se totiž Mao rozhodoval podle aktuální situace. Vliv na tato rozhodnutí měla např. mezinárodní konstelace (Feng 2005: 637-638). Studie dále ukázala, že Maova představa o politickém světě jako velmi nepřátelském prostředí byla velice silná a jasná. I z těchto důvodů se Mao při

prosazování své politiky téměř neuchyloval k takovým kooperativním prostředkům jako např. slibům, žádostím či příslibům odměny. Vzhledem k nepřátelskému prostředí se tak v krizových situacích či válkách předseda spoléhal na stejně nepřátelské reakce s vyšší ochotou využít síly. Mimo tyto situace však Mao nevykazoval známky vyhraněného ofenzivního realismu (Feng 2007: 47).

Ofenzivní realismus dominoval v Maově éře i podle Tanga Shipinga. Čína podporovala revoluce v rozvojových zemích a zároveň představovala hrozbu pro ty imperialistické, spojené s USA. Dále Mao věřil, že boj s imperialisty je nutný a nevyhnutelný. V této době navíc Čína neuplatňovala strategii zajištění vlastní bezpečnosti díky spolupráci. Bezpečnostní problémy nebyly způsobeny interakcí Číny s dalšími státy, nýbrž "zlou" politikou těchto států. Defenzivní realismus se v čínské politice podle Tanga začíná více aplikovat až s nástupem Teng Siao-pchinga na konci 70. let 20. stol., který po návštěvě několika jihovýchodních zemí Asie začíná chápat povahu bezpečnostního dilematu. Tento koncept se za Maovy éry v Číně nedočkal porozumění. Až tyto cesty ukážou novému čínskému lídrovi, jak sousední státy vnímaly čínský vývoz revoluce a neochotu k jednání v dřívějším období (Tang 2008: 153-155).

Dva ze tří autorů, jejichž argumenty zde byly rozebírány, se v podstatě přiklání k názoru, že Maova politika se dá klasifikovat jako ofenzivní realismus. Pokud se však podíváme tento realistický směr, jak ho světu představil John Mearsheimer, jednoznačnost těchto tvrzení se dá vyvrátit. Mearsheimerovy teze pochopitelně směřují v souladu s realistickým pohledem na svět k zajištění bezpečnosti. Na rozdíl od názorů Kennetha Waltze nebo Stephena Walta by státy měly být ve své snaze výrazně asertivnější. Stručně řečeno má stát zabránit hegemonii jiného státu tím, že se daným hegemonem stane sám. Jeho politika má tudíž být preventivně expanzivní (Beneš 2009: 35). Pokud se ale podíváme na čínskou politiku v Maově době, nezdá se, že by tento přístup byl v praxi uplatňován. Žádnou expanzi či preventivní údery za účelem zaručení vlastní bezpečnosti Čínská lidová republika nepodnikala. Ani čínské útoky na ostrově Čen-pao v roce 1969 nenaplňují znaky Mearsheimerova ofenzivního realismu, podobně jako např. čínská podpora komunistickým a revolučním hnutím v ostatních státech. Na verbální úrovni byl Mao samozřejmě velmi útočný, viz. zmíněný projev v Moskvě z roku 1957 o jaderné války či další výpady nejen vůči americkým imperialistům. Autor této studie se tak v této otázce nejvíce přiklání k

Fengovi, který odmítá Maa jednoznačně zaškatulkovat jako klasického ofenzivního realistu.

3.3 Komparace čínské a sovětské zahraniční politiky

Ještě před ustavením Čínské lidové republiky, se objevily dílčí rozpory mezi Maem a Stalinem. Jednalo se o problém tzv. asijské kominformy. V roce 1947 byla ustavena Kominforma, jejíž součástí bylo devět evropským komunistických stran. KS Číny stála o vytvoření jejího asijského ekvivalentu. Tento názor zakládala na představě, že právě ona by měla vést revoluci v Asii (Shen, Xia 2014: 195). Stalin nebyl této myšlence příliš nakloněn, komunistické centrum bylo v Moskvě a mělo samozřejmě obsáhnout i Asii. S vypuknutím studené války v Evropě sovětská zahraniční politika věnovala maximální pozornost dění na starém kontinentě a v té době neměla zájem vyvolávat konflikty s Američany ještě v Asii. S blížícím se vítězstvím revoluce v Číně však Stalin začal své názory přehodnocovat. Mao v té době sovětskou stranu informoval, že KS Číny ještě nemá úplnou představu o formálním ustavení asijské kominformy, přesto udržuje kontakty s několika komunistickými partajemi, např. Indočíně, Indonésii, Indii nebo Koreji (Shen, Xia 2014: 199). Názory obou stran se poté různě lišily, podstatné je, že asijská kominforma nikdy nevznikla. Pro postavení Číny v Asii byla velmi důležitá právě válka v Koreji, která ji zásadním způsobem posílila a Mao se tak v podstatě stal vůdcem revoluce v Asii. Po Stalinově smrti navíc získal dojem, že jeho vedoucí postavení by nemuselo být omezeno pouze na asijský kontinent (Shen, Xia: 2013).

K radikální proměně čínské zahraniční politiky dochází z pochopitelných důvodů po roce 1949. S Maovým nástupem se do ní na téměř třicet let dostává s různými obraty pragmatické prosazování vlastních národních zájmů i revolučních ideálů. Do vztahů se zahraničím se dramaticky promítly i masové kampaně jako Velký skok nebo Kulturní revoluce (Sutter 2013: 29).

Nově ustavená Čínská lidová republika potřebovala kromě ekonomické a technologické podpory i určité záruky pro vlastní bezpečnost. Z těchto důvodů se vedení snažilo upevnit své vztahy se Sovětským svazem. Trvalo několik týdnů, než Stalin, dlouze zvažující všechna pro a proti včetně obav z Maovy nespolehlivosti, nakonec přisvědčil a v únoru 1950 byla podepsána čínsko-sovětská smlouva o přátelství. V 50. a 60. letech bylo pro Čínu klíčové

vypořádání s americkou politikou zatlačování. Z realistického pohledu se dá říci, že čínská politika v tomto období se nesla ve znamení reakcí na americké akce (Sutter 2013: 33).

Pro čínskou zahraniční politiku bylo důležité přijetí principů Panča šíla, známých také jako pět principů mírové koexistence. Těmito zásadami jsou (Lüthi 2008: 36):

1. Vzájemné respektování suverenity a územní integrity
2. Neútočení
3. Nevměšování se do vnitřních záležitostí druhého státu
4. Rovnost a vzájemná výhodnost
5. Mírová koexistence

Na těchto bodech se Čína v roce 1954 dohodla s Indií. Smlouvu podepsal indický ministerský předseda Džaváharlál Néhrú a jeho čínský protějšek Čou En-laj. Čínská vláda poté několikrát prohlásila, že se těmito principy bude řídit i v jednání s ostatními státy (Chen 2001: 337, 343). V následujících letech, především v roce 1956, se Čína snažila přesvědčit Sověty, aby tyto principy přijala také nejen v souvislosti s událostmi v Maďarsku a Polsku, ale i pro řešení bulharských a rumunských snah o určitou nezávislost. Mao prostřednictvím Lioua žádal, aby podle těchto pěti zásad Moskva jednala s ostatními socialistickými státy. V souladu s tím by měli Sověti podle Pekingu iniciovat jednání s těmito státy o fungování Varšavské smlouvy, nebo dokonce o její samotné existenci. Liou tyto názory obhajoval s tím, že Čína má zájem na upevnění vztahů mezi Sovětským svazem a státy východního bloku. Chruščov se k těmto radám stavěl poměrně pozitivně a tvrdil, že ostatní socialistické země mají samozřejmě právo na řešení vnitřních záležitostí a politika intervencí možná existovala za Stalinovy éry, nyní už je pryč. Sovětský lídr nakonec poslal Maovi své díky a obě strany dosáhly dohody 30. října. Ačkoliv některé sovětské elity pochybovaly, zda se svými satelity jednat podle Panča šíly, dohoda nakonec prošla. Sověti deklarovali ostatním státům rovnější práva a čínská strana je za tento krok velmi ocenila. Události v Maďarsku však dramaticky eskalovaly a vedly Mao k přehodnocení názorů (Chen 2001: 154-155). Čína podpořila sovětské řešení, v budoucnu však nejen za to podrobila Sověty kritice, jak už bylo řečeno ve druhé kapitole.

Princip mírové koexistence však Sovětský svaz přijal v podstatě už v únoru 1956, v návaznosti na Chruščovův projev na XX. sjezdu KSSS (Lüthi 2008: 47). Protože se však týkal jednání s nekomunistickými státy, čínští soudruzi ho neocenili a naopak se v budoucnu stal celkem pochopitelně jablkem sváru.

V období největších rozporů stál v čele SSSR Chruščov a následně Brežněv. Oba odlišní lídři měli klíčový vliv na sovětskou politiku. Cholerický Nikita Sergejevič často neměl zájem hledat kompromis se svými kolegy, oproti tomu Brežněv pro upevnění svého postavení preferoval konsensuálnější rozhodování (Savranskaya, Taubman 2010: 134). Za vlády prvně jmenovaného si Sověti od čínské strany vysloužili nálepku revisionistů, nové sovětské vedení ve snaze zlepšit vzájemné vztahy neuspělo a právě v jeho éře došlo k ozbrojeným střetům. Roku 1971 uskutečnil Henry Kissinger tajnou návštěvu Číny, kde bylo diskutováno o sovětské hrozbě, americký host pak dokonce nabídl určité informace tajných služeb týkajících se sovětských vojenských akcí. Sověti reagovali snahou také vylepšit své vztahy se Spojenými státy a i tento přístup později vedl k vrcholu éry *détente* (Savranskaya, Taubman 2010: 148).

3.4 Zhodnocení

Jak již bylo řečeno na počátku této kapitoly, interpretace čínsko-sovětské roztržky procházela různými obměnami. Na některá vysvětlení se časem zapomnělo, spousty dalších příčin se však v úvahách autorů po několik dekád zachovaly a měnila se pouze jejich důležitost v očích daných odborníků. Autor této práce po prozkoumání možných zdůvodnění a různých teoretických konceptů došel k dvěma hlavním příčinám, které podle něho měly zásluhu na rozpadu čínsko-sovětské aliance. Jsou jimi boj o vedoucí postavení v komunistickém hnutí a vliv ideologie.

Z řady dokumentů a studií různých autorů zabývajících se danou problematikou se zdá být zřejmé, že nedlouho po Stalinově smrti začal Mao nabírat dojem, že nyní by právě on měl stát v čele komunistického hnutí, jehož centrum by se tak přirozeně mělo přesunout z Moskvy do Pekingu. Chruščov pro Maa nepředstavoval takovou hrozbu ani takového vůdce, jakým byl jeho předchůdce. Po Chruščovově tajném projevu a nastupující destalinizaci nasazuje Mao vůči Moskvě stále kritičtější nótu. S obviňováním z revisionismu a ze zrady marxismu-leninismu se plynule dostáváme ke druhé avizované příčině, tudíž

ideologii. Oba tyto body spolu mohou souviset. Právě určité ideologické změny a uvolňování v sovětském kurzu mohly být pro Maa indikátorem, že Moskva ztratila správný směr a tím pádem i legitimní postavení v čele socialistického tábora. Avšak jen těžko se dá říci, že Mao svými radikálními kroky sledoval pouze zájem komunismu a nikoliv ten vlastní. Právě jeho strategicky cílené výpady proti Sovětům, které využíval i k posílení domácí pozice, či pragmatické kroky jako především příklon ke Spojeným státům po událostech v roce 1969 vedly autora této práce postavit roli ideologie v tomto střetu až na druhé místo, byť podle mnoha současných autorů hrála hlavní roli a samotný konflikt tak bývá někdy označován za ideologickou roztržku.

Ideologie totiž může hrát v politice dvojí roli. Tou první je ideologie jako systém určitých principů a idejí, druhou roli pak hraje ideologie jako politický nástroj. Tímto způsobem ji pak mohou lídři manipulativně využívat ve vlastní prospěch a pro vlastní cíle, které se s ní v podstatě nemusí vždy shodovat. Z metodologického hlediska lze někdy tyto dva způsoby v praxi rozlišit jen stěží (Lüthi 2008: 9).

Jedna ze základních tezí, kterou razí realističtí autoři, je systém rovnováhy sil, ve kterém aktéři reagují na relativní změny v rozložení sil. Podle L. Lüthiho však tato teorie aplikovaná na čínsko-sovětskou roztržku neplatí. Došlo k ní totiž v době, kdy byly Sověti a Číňané slabší než Spojené státy (Lüthi 2008: 13). Stephen Walt, významný představitel defenzivního realismu a teorie aliancí, tvrdí, že ideologie nesehrála v rozpadu čínsko-sovětských vztazích klíčovou roli. Podle něho byly hlavní příčinou čínské bezpečnostní obavy (Walt 1996: 323-327).

Právě na Waltovy teoretické poznatky o vyvažování se dá celkem dobře aplikovat příklad čínského sblížení s USA po roce 1969. V tomto konkrétním případě šla ideologie stranou a čínské obavy ze Sovětského svazu tak vedly k praktické ukázce defenzivního realismu, konkrétně vnějšího vyvažování¹². Spolupráce s nenáviděným imperialistickým nepřítelem tak mohla vzniknout. Všechny tyto události se však nebyly přímou součástí roztržky, která probíhala především na přelomu 50. a 60. let. Na dění v tomto období se realistické teze aplikují hůře. Obecně vzato, jeden z hlavních pilířů Waltzova neorealismu, tj. anarchická struktura mezinárodního systému jako příčina konfliktů, zřejmě

---

¹² Tzv. vnějším vyvažováním se státy snaží zabránit vzestupu ostatních a udržet vlastní pozice vytvářením koalic. Vnitřním vyvažováním se pak rozumí zbrojení (Beneš 2009: 33).

nedokáže vysvětlit vznik roztržky. Waltz tvrdí, že v systémové anarchii jsou státy nuceny jednat v podstatě stejným způsobem, zároveň připomíná bezpečnostní dilema a spirálu zbrojení. Tyto předpoklady se však podle autora v případě roztržky a chování zainteresovaných jednotek nepotvrdily. V této souvislosti by se spíše nabízelo vysvětlení klasického realismu, kdy je za vznik konfliktu zodpovědný člověk toužící po moci, v tomto případě Mao a jeho zájem na ovládnutí celosvětového komunistického hnutí. Tento argument se však opírá o jakýsi filozofický předpoklad o zkaženosti člověka a je proto náročné tuto premisu verifikovat. Ani další Waltzův předpoklad o moci jako prostředku přežití a ne jako konečném cíli při pohledu na čínskou politiku nejen vůči Sovětskému svazu zde nenajde naplnění.

Pokud jedna z otázek na počátku této práce zněla, zda neorealistický rámec dokáže vysvětlit čínsko-sovětskou roztržku, její vypuknutí i následný vývoj, autorova odpověď zní, že nikoliv. Kromě výše zmíněných příkladů se tento názor opírá i o roli ideologie. Ta hrála v tomto konfliktu natolik významnou úlohu, že ji nelze z analýzy vyloučit a po realistickém způsobu tento konflikt redukovat na ryze mocenský střet. Nabízí se tak otázka, zda by tento problém dokázala lépe rozřešit jiná teorie, kladoucí větší důraz na ideologii, např. liberalismus, který zároveň věří ve velkou provázanost mezi domácí a zahraniční politikou, tedy aspekt, jež do velké míry ovlivňoval politiku Maovy Číny.

ZÁVĚR

Vztahy mezi Čínou a Sovětským svazem výrazným způsobem ovlivnily průběh studené války. Přes počáteční alianci se následně změnila až k nevráživosti a vyvrcholily čínským sblížením se Spojenými státy. Socialistický tábor tak utřel těžkou ránu. Cílem této práce bylo zhodnocení čínsko-sovětské roztržky i předcházejících událostí a odpovědět na otázku, jaké byly příčiny kolapsu této spolupráce. Dalším cílem bylo zjistit, zda dokáže roztržku vysvětlit neorealistická teorie.

Ještě před uzavřením smlouvy o přátelství a spolupráci roku 1950 si vztahy mezi oběma velmocemi prošly mnohými proměnami. Kominternu podporovala komunistické hnutí v Číně a i díky pomoci jejího agenta byla založena Komunistická strana Číny, na popud Moskvy pak vstupují její členové do nepřátelského Kuomintangu. Stalin v této době podporuje Sunjatsena. Po ustavení vlády v Nankingu Čankajšek roku 1927 brutálním způsobem likviduje komunisty a snahy Kominterny tak přicházejí vniveč. Po konci války Číny s Japonskem podepisuje Stalin z pragmatických důvodů smlouvu s KMT, po jejich prohře v občanské válce však opět otáčí ke komunistům.

Navzdory podpisu zmíněné smlouvy a ukazováním jednoty, jsou vztahy mezi oběma vůdci, Stalinem a Maem napjaté. Sovětský diktátor totiž svého čínského protějška nebere za rovnocenného partnera, což se v budoucnu ukáže jako zásadní. Po válce v Koreji a smrti Stalina přichází zřejmě nejneproduktivnější období sovětsko-čínských vztahů vyznačující se velkou ekonomickou a technologickou podporou směrem k Číně, stejně jako fungující spolupráce na mezinárodním poli, která vede k posílení čínského statutu ve světě.

Idyla však končí v roce 1956 po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. Chruščovova tajná řeč, ve které sovětský lídr kritizuje Stalinův kult osobnosti, má velký vliv na budoucí dění v socialistickém táboře. Obavy se objevují i u Maa i z důvodu strachu o jeho vlastní kult. Zároveň však začíná předseda cítit, že po tomto obratu Nikity Sergejeviče, který navíc volal po mírové koexistenci s kapitalistickými státy na čele s USA, by právě on měl zaujmout vedoucí úlohu v komunistickém hnutí. Po událostech v Polsku a Maďarsku se vztahy nadále horší, situaci přirostřuje i Maův výrok o jaderné válce a zastavení sovětské dodávky jaderných zbraní. V roce 1960 se o sporech mezi komunistickými velmocemi dovídá poprvé i veřejnost. Stává se tak díky čínskému

článku "Ať žije leninismus", kritickému k Sovětům. Ti po verbální odpovědi a dalších zvratech nakonec odvolávají z Číny své technické experty. Po katastrofálních dopadech Velkého skoku musí navíc Mao ustoupit i na domácí scéně. Jeho návratu napomůže i karibská krize, která Maovi opět dodá potvrzení o údajném sovětském revisionismu i slabosti jeho vedení. Ozývají se i hlasy o zradě, které se opakují po hraničních konfliktech Číny s Indií, která se dohodla na dodávce stíhaček právě se Sověty. I díky volání dalších komunistických stran dochází v roce 1963 k jednání mezi Číňany a Sověty, které ale díky čínské nekonstruktivnosti končí neúspěchem. Po odstranění Chruščova a nástupu Brežněva s Kosyginem se sovětská strana opět neúspěšně pokouší o nápravu, toto úsilí pod vlivem alkoholu sabotuje vlastní ministr Malinovskij v listopadu 1964.

Ránu dalším snahám pak zasadí i válka ve Vietnamu. Čína odmítá sovětské návrhy na koordinovanou akci a sama podporuje Hanoj. S novým sovětským vedením však stoupá zapojení Moskvy do tohoto konfliktu a pomoc SSSR se pro Severní Vietnam stává důležitější než ta z Pekingu. Přichází tak další rozpory spojené např. s čínskou blokadou dopravy sovětských zbraní nebo obviňování ze zrady a snahy podmanit si Čínu vojensky. Vzájemné spory se stále více vyhrcovaly a vyvrcholily ozbrojenými střety na hranicích v roce 1969, kdy Sovětský svaz dokonce zvažoval možnost použít proti Číně jadernou zbraň.

V době čínsko-sovětské roztržky dominoval v mezinárodních vztazích realismus. Počátky tohoto myšlení sahají až k Thukididovi a mélskému dialogu. Za dalšího předchůdce realistické tradice je počítán i Niccolo Machiavelli, jehož cynický pohled na získání a udržení moci proslul a pojem machiavellismus se používá dodnes. Mezi osobnosti, které jsou klasifikovány jako tzv. historičtí realisté patří dále např. kardinál Richelieu, Thomas Hobbes nebo představitelé geopolitiky.

Realismus v pozici hlavního paradigmatu mezinárodních vztazích nahradil idealismus po 1. velké debatě, kterou v podstatě započal Edward Carr roku 1939 svoji kritikou liberálů za meziválečnou politiku. Na Carra o něco později navázal Hans Morgenthau, považovaný za vůbec nejvýznamnějšího představitele tohoto směru. Realistické myšlení se vyznačovalo velkým důrazem na materiální moc, oproti ideologii, kterou realisté nepovažovali za důležitou. Základním aktérem je dle realistů stát, jehož hlavním cílem je přežití v anarchickém a nepřátelském mezinárodním prostředí. Kromě ideologii nepřikládali klasičtí realisté důležitost

ani ekonomii či mezinárodním organizacím. Kritiku si tento směr kromě předchozích bodů vysloužil i za svou cyničnost, pesimismus a v neposlední řadě za neodbornost.

S tímto problémem se v 70. letech pokusil vypořádat Kenneth Waltz se svým neorealismem, který je pro svůj důraz na strukturu mezinárodního systému označován také jako strukturální realismus. Právě struktura mezinárodního systému je podle Waltze hlavní příčinou konfliktů a válek. Opuštěn je tak předpoklad klasického realismu, podle kterého je příčinou válek člověk toužící po moci. Na Waltze reaguje spousta autorů a vznikají tak další podobory, např. postklasický realismus či ofenzivní realismus, který reprezentuje např. John Mearsheimer, a defenzivní realismus, za jehož významné představitele jsou považováni právě Kenneth Waltz nebo Stephen Walt, věnující se aliancím a konceptu vyvažování hrozeb. Ofenzivní i defenzivní realismus se shodují, že hlavním cílem státu je bezpečnost, odporují si ale ve způsobu, jak si bezpečnost zajistit. Zatímco podle defenzivních realistů je nejlepším způsobem vyvažování a moc pro ně neznamena cíl, ale prostředek k zajištění bezpečnosti a zamezení nástupu hegemonu, ofenzivní realisté tvrdí, že nejlepší je stát se hegemonem. K tomu je třeba vést expanzivně preventivní politiku. Také neorealismu se dostalo z různých pozic velké kritiky. Zřejmě tou nejdůležitější výtkou vůči Waltzově přístupu bylo, že neorealismus nedokázal předpovědět konec studené války. Waltz naopak vyzdvihoval bipolární uspořádání jako nejlepší a nejstabilnější.

Už v době jejího průběhu se objevovaly různé interpretace čínsko-sovětské roztržky. Jedno z prvních vysvětlení se týkalo střetu národních zájmů. Jako další důvody byly označovány mj. vlivy domácí politiky na zahraniční, či strategický trojúhelník, který tvořily Spojené státy, Sovětský svaz a Čína. Jako poslední z hlavních linií tehdejších interpretací byla uváděna role ideologie. Její důležitost v 80. letech zastínily teze o čínské bezpečnostní politice. S postupným otevíráním archivů po skončení studené války a prozkoumáním nových materiálů se spousta odborníků vrátila k ideologii jako hlavní příčině roztržky. Mezi takovéto autory můžeme zařadit např. Chena Jiana nebo Lorenze Lüthiho. Jako důsledek mocenského střetnutí vidí roztržku např. Sergey Radchenko a v podstatě i dvojice Yafeng Xia a Danhui Li, kteří ji interpretují jako spor o vedoucí úlohu v celém komunistickém táboře. Navzdory těmto různým preferencím se zmínění autoři

shodují, že roztržku nelze pochopit a jasně vysvětlit bez přihlédnutím k dalším aspektům a příčinám.

Ve třetí kapitole se tento text zabýval mj. otázkou, zda lze Maovu politiku klasifikovat jako ofenzivně či defenzivně realistickou. Již v minulosti se někteří autoři snažili tento problém rozebrat. Alastair Johnston tvrdí, že čínská politika se historicky nesla ve znamení tvrdé realpolitiky. Tímto způsobem k ní podle Johnstona přistupoval i předseda. Ten upřednostňoval ofenzivní použití síly, pokud takovému jednání nahrávalo relativní rozložení schopností. Oporou tohoto názoru měl být např. Maův moskevský projev o jaderné válce. Huiyun Feng těmito tezím rozporuje konstatováním, že čínský vůdce reagoval vždy podle aktuální situace a nikoliv a priori jako ofenzivní realista. V některých krocích lze naopak spatřit prvky defenzivního realismu. Obecně vzato tak Feng tvrdí, že Mao nebyl ofenzivní ani defenzivní realista. Tang Shiping se názorově blíží Johnstonovi a v Maovi vidí ofenzivního realistu. Předseda věřil, že mezinárodní prostředí je nepřátelské a boj s imperialisty není jen nevyhnutelný, ale dokonce potřebný. Teprve po Maově smrti a nástupu Tenga Siao-pchinga se čínská politika otáčí směrem k defenzivnímu realismu. Autor této bakalářské práce tvrdí, že pokud se na čínskou politiku pod taktovkou Mao Ce-tunga podíváme prizmatem a la Mearsheimer, nelze ji hodnotit jako ofenzivně realistickou.

Zásadní proměnou prošla čínská zahraniční politika po roce 1949. Ještě před vznikem ČLR proběhly mezi čínskými a sovětskými komunisty určité rozepře ohledně ustavení asijské kominformy. Ta nakonec nikdy nevznikla, svým působením v Asii a především ve válce v Koreji si KS Číny řádně upevnila své postavení na tomto kontinentu.

Nově vzniklý stát se vyznačoval podporou revolučních ideálů v ostatních zemích, zároveň potřeboval hospodářskou pomoc a určité bezpečnostní záruky. Z těchto důvodů uvítal alianci se Sovětským svazem. V polovině 50. let přijala Čína za svou koncepci Panča šila o pěti bodech mírové koexistence. O tomto směru se pokoušela přesvědčit Sověty, konkrétně v jejich jednání s ostatními státy východního bloku. Po vzájemné roztržce a ozbrojených střetech na hranicích se Číňané na počátku 70. let přiklonili ke Spojeným státům.

Hlavními příčinami roztržky byly podle autora tohoto textu spory o vedoucí postavení v komunistickém táboře a ideologie. Teoretický rámec pro tuto práci poskytl realismus a jeho další neorealisticke modifikace. Sám o sobě však

tento směr nedokáže roztržku vysvětlit, respektive její pochopení skrze tento koncept nemůže být kompletní. Realistické interpretace mohou vysvětlit jen dílčí události v tomto střetu.

LITERATURA

- Art, Robert J. a Jervis, Robert, eds. 2008. *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*. 9. vydání. New York : Pearson/Longman.
- Bakešová, Ivana. 2001. *Čína ve XX. století, díl 1*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Bakešová, Ivana. 2003. *Čína ve XX. století, díl 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Barša, Pavel, Císař, Ondřej. 2008. *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál.
- Barša, Pavel, ed. 2009. *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON.
- Beneš, Vít. 2009. „Realismus.“ In: *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Ed. Pavel Barša. Praha: SLON, 30-59.
- Brooks, Stephen G. 1997. „Duelling Realism.“ *International Organization*, Vol. 51, No. 3, 445-477.
- Carr, Edward H. 1939. *The Twenty Years Crisis: 1919-1939*. London: Macmillan.
- Chen, Jian. 2001. *Mao's China and the Cold War*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Donnelly, Jack. 2008. „The Ethics of Realism.“ In: *The Oxford Handbook of International Relations*. Eds. Christian Reus-Smit a Duncan Snidal. New York: Oxford University Press., 150-162.
- Drulák, Petr. 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Fairbank, John. 1998. *Dějiny Číny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Fairbank, John a MacFarquhar, Roderick, eds. 2008. *The Cambridge History of China: Volume 15. The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution 1966-1982*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Feng, Huiyun. 2007. *Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making: Confucianism, Leadership and War*. New York: Routledge.

- Feng, Huiyun. 2005. „The Operational Code of Mao Zedong: Defensive or Offensive Realist? “ *Security Studies*, Vol. 14, No. 4, 637-662.
- Grieco, Joseph M. 1988. „Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the newest liberal institutionalism.“ *International Organization*, Vol. 42, No. 3, 485-507.
- Guzzini, Stefano. 2004. *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Brno: Barrister & Principal.
- Hajný, Josef. 1997. „Předmluva.“ In: *Vladař*. Niccolo Machiavelli. Praha: Ivo Železný, 3-10.
- Herz, John H. 1950. „Idealist internationalism and the security dilemma.“ *World Politics*, vol. 2, 157-180.
- Hobbes, Thomas. 1941. *Leviathan*. Praha: Melantrich.
- Hollis, Martin a Smith, Steve. 2000. *Teorie mezinárodních vztahů - Interpretace a porozumění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Johnston, Alastair I. 1996. „Cultural Realism and Strategy in Maoist China“. In: *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Ed. Peter Katzenstein. New York: Columbia University Press.
- Joseph, William A., ed. 2014. *Politics in China. An Introduction*. 2. vydání. Oxford: Oxford University Press.
- Katzenstein, Peter. 1996. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*
- Kissinger, Henry. 1977. *American Foreign Policy*. 3. vydání. New York: Norton.
- Kissinger, Henry. 1997. *Umění diplomacie*. Praha: Prostor.
- Kolman, Jiří. 2005. „Neorealismus.“ In: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Ed. Pavel Pšeja. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 63-77.
- Li, Danhui a Xia, Yafeng. 2014. „Mao and the Sino-Soviet Split, October 1961 - July 1964.“ *Journal of Cold War Studies*, Vol. 16, No. 1, 24-60.
- Leffler, Melvyn a Westad, Odd Arne, eds. 2010. *Cambridge History of the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Lüthi, Lorenz. 2008. *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. NJ: Princeton University Press.
- Machiavelli, Niccolo. 1997. *Vladař*. Praha: Ivo Železný.
- Mao, Zedong. 1957. *Speech at a Meeting of the Representatives of Sixty-four Communist and Workers' Parties* (Edited by Mao). Příspěvek přednesený na konferenci komunistických a dělnických stran, Moskva 18. 11. 1957. Dostupné na: <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121559> (15. 3. 2016).
- Mearsheimer, John J. 1990. „Back to the future: instability in Europe after the Cold War." *International Security*, Vol. 15, No. 1, 5-56.
- Mearsheimer, John J. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.
- Morgenthau, J. Hans. 1993. *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*. 6. vydání. New York: Mc Graw Hill.
- Müller, David. 2005. „Realismus.“ In: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Ed. Pavel Pšeja. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 24-42.
- Niebuhr, Reinhold. 1941. *The Nature and Destiny of Man: A Christian Interpretation*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Pšeja, Pavel (ed.). 2005. *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Pšeja, Pavel. 2005. „Vývoj a povaha teorie mezinárodních vztahů.“ In: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Ed. Pavel Pšeja. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 11-23.
- Radchenko, Sergey. 2010. „The Sino-Soviet Split.“ In: *Cambridge History of the Cold War*. Eds. Melvyn Leffler a Odd Arne Westad. Cambridge: Cambridge University Press, 349-372.
- Radchenko, Sergey. 2009. *Two Suns in the Heavens: The Sino-Soviet Struggle for Supremacy, 1962-1967*. Stanford: Stanford University Press.
- Reus-Smit, Christian a Snidal, Duncan, eds. 2008. *The Oxford Handbook of International Relations*. New York: Oxford University Press.

- Ross, Robert S. a Zhu, Feng, eds. 2008. *China's Ascent: Power, Security, and the Future of International Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Robinson, Thomas. 2008. „China confronts the Soviet Union: warfare and diplomacy on China's Inner Asian frontiers.“ In: *The Cambridge History of China: Volume 15. The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution 1966-1982*. Eds. John Faibank a Roderick MacFarquhar. Cambridge: Cambridge University Press, 218-304.
- Savranskaya, Svetlana a Taubman, William. 2010. „Soviet foreign policy, 1962-1975.“ In: *Cambridge History of the Cold War*. Eds. Melvyn Leffler a Odd Arne Westad. Cambridge: Cambridge University Press, 134-157.
- Shen, Zhihua a Xia, Yafeng. 2014. „Leadership transfer in the Asian revolution: Mao Zedong and the Asian Cominform.“ *Cold War History*, Vol. 14, No.2, 195-213.
- Schoppa, R. Keith. 2014. „From Empire to People's Republic.“ In: *Politics in China. An Introduction*. 2. vydání. Ed. William A. Joseph. Oxford: Oxford University Press, 41-71.
- Spence, Jonathan. 1990. *The Search for Modern China*. New York: Norton.
- Sutter, Robert. 2013. *Foreign Relations of the PRC: The Legacies and Constraints of China's International Politics since 1949*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Tahsjean, John. 1983. „The Sino-Soviet Split: Borkenau's Predictive Analysis of 1952.“ *The China Quarterly*, No. 94, 342-361.
- Tang, Shiping. 2008. „From Offensive to Defensive Realism: A Social Evolutionary Interpretation of China's Security Strategy.“ In: *China's Ascent: Power, Security, and the Future of International Politics*. Eds. Robert S. Ross a Zhu Feng. Ithaca: Cornell University Press, 141-162.
- Teiwes, Frederick C. 2014. „Mao Zedong in Power (1949-1976).“ In: *Politics in China. An Introduction*. 2. vydání. Ed. William A. Joseph. Oxford: Oxford University Press, 72-118.

- Thúkydýdés. 1977. *Dějiny peloponéské války*. Praha: Odeon.
- Walt, Stephen M. 1996. *Revolution and War*. Ithaca: Cornell University Press.
- Walt, Stephen M. 1987. *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.
- Waltz, Kenneth N. 2008. „The Anarchic Structure of World Politics.“ In: *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues*. 9. vydání. Eds. Robert J. Art a Robert Jarvis. New York : Pearson/Longman, 47-67.
- Waltz, Kenneth N. 2000. „Structural Realism after the Cold War.“ *International Security*, Vol. 25, No. 1, 5-41.
- Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. New York: Random House.
- Westad, Odd Arne, ed. 1998. *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance, 1945-1963*. Stanford: Stanford University Press.
- Westad, Odd Arne. 1998. „Introduction.“ In: *Brothers in Arms: The Rise and Fall of the Sino-Soviet Alliance, 1945-1963*. Ed. Odd Arne Westad. Stanford: Stanford University Press, 1-47.
- Wohlforth, William C. 2008. „Realism.“ In: *The Oxford Handbook of International Relations*. Eds. Christian Reus-Smit a Duncan Snidal. New York: Oxford University Press, 131-149.